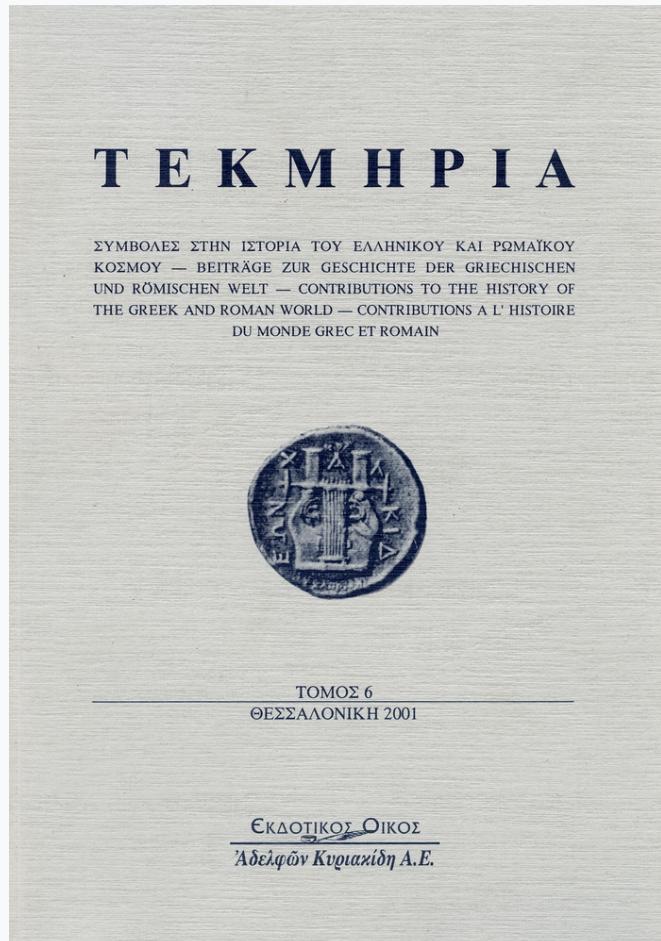

Tekmeria

Vol 6 (2001)

Ό όρος ἀποπολίτης σὲ μιὰ νέα τιμητικὴ ἐπιγραφὴ
ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴ Μακεδονία

XR. ΒΕΛΗΓΙΑΝΝΗ

doi: [10.12681/tekmeria.166](https://doi.org/10.12681/tekmeria.166)

To cite this article:

ΒΕΛΗΓΙΑΝΝΗ X. (2001). Ό όρος ἀποπολίτης σὲ μιὰ νέα τιμητικὴ ἐπιγραφὴ ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴ Μακεδονία. *Tekmeria*, 6, 22–42. <https://doi.org/10.12681/tekmeria.166>

ΧΡ. ΒΕΛΗΓΙΑΝΗ

Ο ΟΡΟΣ ΑΠΟΠΟΛΙΤΗΣ ΣΕ ΜΙΑ ΝΕΑ ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Η ἐπιγραφή αυτή, ἡ ὅποια παραδόθηκε τὸ 1991 στὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Σερρῶν ἀπὸ κάτοικο τῆς κοινότητας Βέργης τοῦ νομοῦ Σερρῶν, προέρχεται ἀπὸ τὴν περιοχὴν τοῦ ἀρχαίου οἰκισμοῦ, ὃ ὅποιος ἦδη ἀπὸ τὶς ἀρχὲς τοῦ αἰώνα ἐντοπίσθηκε στὸν λόφο Παλιοχώρι στὰ ΝΔ ὅρια τοῦ σύγχρονου οἰκισμοῦ Βέργη. Τὰ ἀρχαιολογικὰ εὑρήματα ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο οἰκισμὸν καὶ ἀπὸ τὸ νεκροταφεῖο του δείχνουν ὅτι ὁ ἀρχαῖος οἰκισμὸς στὸν λόφο Παλιοχώρι ἦταν μία σημαντικὴ πόλη, ἡ ὅποια ἔως τώρα δὲν ἔχει ταυτισθεῖ.

Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο Σερρῶν, ἀρ. κατ. Λ172 (εἰκ. 1). Ὁρθογώνια πλάκα ἀπὸ κιτρινόλευκο μάρμαρο ὕψους 0,80, πλάτους 0,425 καὶ πάχους 0,07 μ., ἡ ὅποια εἶναι ἀποκεκρουμένη στὸ ἄνω δεξιὸν ἄκρο καὶ τῆς ὅποιας εἶναι λειασμένη μόνον ἡ φέρουσα τὴν ἐπιγραφὴν κύρια ὅψη. “Υψος γραμμάτων: 0,032 (στ. 1), 0,026 μ. (στ. 2-7). Διάστιχα: 0,023 (στ. 1/2), 0,016 μ. (στ. 2/7). Τὸ ὄνομα τοῦ τιμωμένου διαχωρίζεται ἐκατέρωθεν (στ. 2 καὶ 4) μὲν ἔνα κενό.

*Oἱ ἀποπολεῖται
ΛΣ^ν Μᾶρκον Ιούλιο[ν]
Οὐλπιον Λονγεῖ-
4 νον^ν τεμῆς καὶ
τῆς εἰς ἔαντοὺς
εὐνοίας ἔνεκεν
ἐπιμεληθέντος
vacat*

ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ

Μὲ βάση τὸ nomen gentilicium Ulpius Terminus ad quem ἡ post quem εἶναι ἡ ἐποχὴ τοῦ Τραϊανοῦ (98-117 μ.Χ.). Τὸ ὄνομα τοῦ τιμωμένου δὲν συμβάλλει στὴν ἀκριβέστερη χρονολόγηση, διότι τὸ πρόσωπο αὐτὸν εἶναι ἄγνωστο (σχόλια στ. 2-4). Ἡ γραφὴ ὡς ἀσθενὲς κριτήριο χρονολόγησης ὑποδεικνύει ἔνα εὐρύτερο χρονικὸ πλαίσιο, τὸ ἄνω ὅριο τοῦ ὅποιου δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προσδιορισθεῖ μὲ βεβαιότητα.

Τὰ δύο συμπλέγματα γραμμάτων (Ν+Ε στ. 6, Μ+Ε στ. 7) δὲν παρέχουν καμία χρονολογική ἔνδειξη, διότι ἡ χρήση συμπλεγμάτων καὶ ὁ ἀριθμός τους δὲν ὑπόκεινται σὲ σταθερούς κανόνες¹. Τὰ χαρακτηριστικὰ γράμματα εἶναι τὰ ἔξης: "Αλφα μὲ γωνιώδη μεσαία γραμμή καὶ ἐλαφρῶς προεξέχον τὸ σημεῖο τοῦτος τῶν πλαγίων γραμμῶν ἀντεστραμμένο γωνιώδες σίγμα· ἔψιλον ὡς ἀντεστραμμένο γωνιώδες σίγμα μὲ μία ὁριζόντια γραμμή σὲ ὅλες τὶς θέσεις ἐκτὸς ἀπὸ τὶς λέξεις ἐνεκεν (στ. 6) καὶ ἐπιμεληθέντος (στ. 7)· ἔψιλον, ἢτα καὶ θῆτα μὲ κυματοειδῆ μεσαία γραμμή, ἡ ὁποία δὲν ἐνώνεται μὲ τὴν κάθετο ἢ τὶς καθέτους τῶν γραμμάτων ἔψιλον καὶ ἥτα, ἐπίσης δὲν διατέμει τὸν κύκλο τοῦ θῆτα· ὕψιλον μὲ ὑψηλὸ στέλεχος καὶ μὲ βραχεῖες, ἐλαφρῶς κεκλιμένες πλάγιες γραμμές· κανονικὸ μῆ καὶ λάμβιδα.

Μὲ βάση τὴν σύγκριση αὐτῆς τῆς μορφῆς τοῦ ἔψιλον καὶ τοῦ σίγμα μὲ τὰ ὄμοια γράμματα στὶς ἐπιγραφές τῆς Θάσου συνάγεται ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ τῶν ἀποπολειτῶν πρέπει νὰ χρονολογηθεῖ ἐντὸς τοῦ 2. αἰ. μ.Χ.². Ἡ ἀντίστοιχη σύγκριση μὲ ἐπιγραφές ἀπὸ τὴν Βέροια καθιστᾶ πιθανότερο τὸ πρῶτο ἥμισυ τοῦ 2. αἰ. μ.Χ. καὶ γιὰ τὸν λόγο ὅτι ἔψιλον ὡς ἀντεστραμμένο σίγμα ὑπάρχει στὶς ἐπιγραφές τῆς Βέροιας ἥδη στὸ δεύτερο ἥμισυ τοῦ 1. αἰ. μ.Χ.³. Ἐπίσης

1. Π.χ. τὰ συμπλέγματα γραμμάτων ἀρχίζουν στὶς ἐπιγραφές τῆς βόρειας Μακεδονίας ἀπὸ τὸ 121 μ.Χ.: S. Düll, *Die Götterkulte Nordmakedoniens in römischer Zeit* (Münchener Archäologische Studien Band 7), München 1977, 34. Βλ. τὶς ἐπιγραφές Λ. Γουναροπούλου-Μ. Β. Χατζόπουλου, *'Ἐπιγραφὲς Κάτω Μακεδονίας. Τεῦχος A'. 'Ἐπιγραφὲς Βεροίας*, Αθήνα 1998, ἀρ. 63 (98 μ.Χ.) καὶ φωτ. σελ. 550 (πολλὰ συμπλέγματα στὸ σωζόμενο μέρος τῆς ἐπιγραφῆς) καὶ ἀρ. 73 (ἀρχές 2. αἰ. μ.Χ.) καὶ φωτ. σελ. 552 (5 συμπλέγματα). Βλ. ἐπίσης τὴν ἐπιγραφὴ ἐποχῆς Τραϊανοῦ O. Kern, *Die Inschriften von Magnesia am Maeander*, Berlin 1900, σελ. XXXV (ἀρ. 171: 2 συμπλέγματα), καθὼς καὶ τὶς ἐπιγραφές ἐποχῆς Ἀντωνίνου Εὐσεβοῦς αὐτ. 183 (κανένα σύμπλεγμα), 184 (3 συμπλέγματα), 186 (1 σύμπλεγμα). Ἐπίσης 2 συμπλέγματα στὴν ἐπιγραφὴ *IG II²* 1091 (138-161 μ.Χ.), στ. 2, 4: L. Threatte, *The Grammar of Attic Inscriptions, I: Phonology*, Berlin-New York 1980, 109.

2. Γι' αὐτὴν τὴν μορφὴ τοῦ ἔψιλον καὶ τοῦ σίγμα στὶς ἐπιγραφές τῆς Θάσου βλ. Chr. Dunant - J. Pouilloux, *Recherches sur l'histoire et les cultes de Thasos, II: De 196 avant J. -C. jusqu'à la fin de l'Antiquité* (Études Thasiennes V), Paris 1958, 201, 203. Μὲ βάση τὸν ὅλο χαρακτήρα τῆς γραφῆς, ἡ γραφὴ τῆς ἐπιγραφῆς τῶν ἀποπολειτῶν εἶναι πλησιέστερη πρὸς τὴν γραφὴ τῆς ἐπιγραφῆς αὐτ. ἀρ. 333 (πίν. XLIII), ἡ ὁποία χρονολογεῖται κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ 2. αἰ. μ.Χ., ἀλλὰ προγενέστερη τῆς γραφῆς τῶν ἐπιγραφῶν αὐτ. ἀρ. 222, πίν. XXI, 4 (τουλάχιστον δεύτερο ἥμισυ 2. αἰ. μ.Χ.), ἀρ. 223, πίν. XXI, 5 (2.-3. αἰ. μ.Χ.), ἀρ. 308, πίν. XXXVI, 3 (τέλος 2. ἢ 3. αἰ. μ.Χ.) καὶ ἀρ. 345, πίν. XLV, 5 (τέλος 2. - ἀρχές 3. αἰ. μ.Χ.).

3. "Ομοια ἔψιλον καὶ σίγμα στὴν ἐπιγραφὴ Λ. Γουναροπούλου-Μ. Β. Χατζόπουλου, *'Ἐπιγραφὲς Κάτω Μακεδονίας. Τεῦχος A'. 'Ἐπιγραφὲς Βεροίας*, ἀρ. 41 καὶ φωτ.

ỿψιλον κανονικό, ἥτα καὶ θῆτα μὲ κυματοειδῆ μεσαία γραμμή ἡ ὅποια ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲν ἐφάπτεται τῶν καθέτων γραμμῶν, καὶ ὑψιλον τοῦ ἰδίου σχήματος παρατηροῦνται σὲ ἐπιγραφές ἀπὸ τὴν Βέροια ἐποχῆς Τραϊανοῦ⁴. Ἡ δὲ σύγκριση μὲ τὸ σχῆμα γραμμάτων τῶν ἐπιγραφῶν τῆς βόρειας Μακεδονίας ὁδηγεῖ στὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀδριανοῦ⁵.

Ἡ ἐπιγραφή τῶν ἀποπολειτῶν θάνατον νὰ χρονολογηθεῖ ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Τραϊανοῦ ἥ καὶ τοῦ Ἀδριανοῦ. Ἐπειδὴ ὅμως κατὰ τοὺς Αὐτοκρατορικοὺς χρόνους τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων ποικίλλει ἀπὸ περιοχὴ σὲ περιοχὴ, ἐντός τῆς ἴδιας περιοχῆς, μεταξὺ συγχρόνων ἐπιγραφῶν ἥ καὶ ἐντὸς τῆς ἴδιας ἐπιγραφῆς καὶ ἐπειδὴ τὰ πλέον χαρακτηριστικὰ γράμματα ἔψιλον καὶ σίγμα ὑποδεικνύουν ὅλη τὴν διάρκεια τοῦ 2. αἰ. μ.Χ., εἶναι προτιμότερο νὰ χρονολογηθεῖ ἡ ἐπιγραφή γενικὰ στὸν 2. αἰ. μ.Χ.

ΣΧΟΛΙΑ

Στ. 1: *Oἱ ἀποπολεῖται.*

‘Ο ὄρος ἀποπολεῖται δὲν μιαρτυρεῖται σὲ ἄλλη ἐπιγραφή, ἄλλὰ περιέχεται στὸ Ὄνομαστικὸν τοῦ Πολυδεύκη. Προκειμένου νὰ διασφαλισθεῖ κατὰ τὸ δυνατόν μία ἀξιόπιστη ἔρμηνεία τοῦ ὄρου, εἶναι ἀναγκαῖο νὰ προαναφερθοῦν οἱ ἔρμηνεις οἱ ὄποιες ἀποκλείονται.

Πρῶτον, ὁ ὄρος ἀποπολίτης δὲν μπορεῖ να συνδεθεῖ ἔρμηνευτικά μὲ τὸ ὄντα ἀποπολιτεύομαι, τὸ ὄποιο σὲ ὄρισμένες συνθῆκες συμπολιτείας μεταξὺ δύο πόλεων κατὰ τὴν Ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ ἀποδίδει τὴν ἐνδεχόμενη ἀποχώρηση τοῦ ἐνὸς μέλους ἀπὸ τὴν συμπολιτεία⁶. Ἀφενὸς δὲν μιαρτυρεῖται παράγωγο οὐσιαστικὸ μὲ τὴν ἴδια σημασία ὥστε τὸ ὄντα ἀποπολιτεύομαι. Ἀφετέρου στὶς συμπολιτείες διατηροῦνταν τὰ ἐπιμέρους τοπωνύμια καὶ ἐθνικὰ δόνοματα, ἐνῶ μετὰ τὴν ἀποχώρηση μιᾶς πόλης ἀπὸ τὴν συμπολιτεία οἱ πολῖτες τῆς ἔφεραν τὸ αὐτὸν ἐθνικὸ δόνομα. Τὰ ἐπιμέρους τοπωνύμια καὶ ἐθνωνύ-

σελ. 545 (πρῶτο ἥμισυ 2. αἰ. μ.Χ.)· αὐτ. ἀρ. 61 (69-84 μ.Χ.) καὶ φωτ. σελ. 549 (ἔψιλον ὡς ἀντεστραμμένο σίγμα).

4. Λ. Γουναροπούλου-Μ. Β. Χατζόπουλου, *Ἐπιγραφές Κάτω Μακεδονίας. Τεῦχος Α': Ἐπιγραφές Βεροίας*, ἀρ. 63 (98 μ.Χ.) καὶ φωτ. σελ. 550 (ἔψιλον κανονικό, θῆτα, ὑψιλον), ἀρ. 64 (102-117 μ.Χ.) καὶ φωτ. σελ. 550 (ἔψιλον κανονικό, ὑψιλον), ἀρ. 73 (ἀρχές 2. αἰ. μ.Χ.) καὶ φωτ. σελ. 552 (ἔψιλον κανονικό, ἥτα, θῆτα).

5. S. Düll, *Die Götterkulte Nordmakedoniens*, 32-33: ἀλφα, ἔψιλον, ἥτα, θῆτα καὶ σίγμα σὲ ἐπιγραφές χρονολογούμενες στὰ ἔτη 121, 126, 129 μ.Χ.

6. IG IX² 1, 188 (=Syll³ 546B. Μελιταία-Πήρεια, δχι πολὺ πρὸ τὸ 200 π.Χ.), στ. 16. Syll³ 647 (Στείρις-Μεδεών, περὶ τὸ 175 ἥ 135 π.Χ.), στ. 55.

μια διατιροῦνταν καὶ στὶς διοικητικὲς ἐνότητες τύπου συμπολιτείας κατὰ τοὺς Αὐτοκρατορικοὺς χρόνους⁷.

Δεύτερον οἱ ἀποπολεῖται δὲν εἶναι ἔνα ἐθνικὸ ὄνομα, τὸ ὄποιο θὰ ἀνήγετο σὲ ἔνα τοπωνύμιο *Ἀπόπολις. Ἐφενὸς δὲν μαρτυρεῖται τέτοιο τοπωνύμιο⁸. Ἀφετέρου πρέπει νὰ ἀποκλεισθεῖ ἡ ὑπόθεση μιᾶς πόλης αὐτοῦ τοῦ ὁνόματος, τὸ σύνολο τῶν πολιτῶν τῆς ὁποίας θὰ ἦταν οἱ ἀποπολεῖται. Στὶς τιμητικὲς ἐπιγραφές (ὅπως ἄλλωστε καὶ στὶς ἀναθέσεις) τῶν πόλεων ὁ τιμῶν εἶναι συνήθως ἡ πόλις, ἢ ὁ δῆμος (ἐνίστε μαζὶ μὲ τὴν βουλή)⁹. Ὑπάρχουν τιμητικὲς ἐπιγραφές στὶς ὁποῖες ἀντὶ τοῦ δήμου ἐμφανίζεται τὸ ἐθνικὸ ὄνομα ὡς δηλωτικὸ τοῦ σώματος τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ στὶς περιπτώσεις αὐτὲς τὸ ἐθνικὸ ὄνομα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκφέρεται χωρὶς τὸ ὄριστικὸ ἄρθρο¹⁰. Ἀσφαλῶς δὲν συνιστᾶ παράλληλο τὸ μαρτυρούμενο κυρίως στὴν Φρυγία μὲ διάφορες μορφές ὄνομα κώμης Ἀποκάμη¹¹, διότι κατὰ πᾶσα πιθανότητα τὸ ὄνομα αὐτὸ ἔχει ὡς πρῶτο συνθετικὸ ἔνα ἐγχώριο ὄνομα προσώπου¹², καὶ ὅχι τὴν πρόθεση ἀπό¹³.

7. Βλ. τὰ μέλη τῆς Πενταπόλεως μὲ κέντρο τὴν Γάζωρο: *SEG* XLV 791 (περ. 201-209 μ.Χ.). Βλ. γιὰ τὴν Πεντάπολη καὶ M. B. Hatzopoulos, *Macedonian Institutions under the Kings I. A Historical and Epigraphic Study* (Μελετήματα 22), Athens 1996, 58-62. Βλ. ἐπίσης τὴν τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν Γορδιανὸ Γ *TAM* II 3, 830 (Ιδεβησός, 238-244 μ.Χ.), στ. 4-8: Ἰδεβησέων ὁ δῆμος συνπολιτευόμενος Ἀκαλισσεῦσι καὶ Κορμεῦσι.

8. Βλ. τὶς μαρτυρίες γιὰ τὴν λέξῃ ἀπόπολις M. Casevitz, «Asty et Polis: les composés. 1) Quelques composés en -polis et leurs dérivés», *Ktēma* 10 (1985) 97-98.

9. Π.χ. *SEG* XXXVII 753 (Λύττος τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν Ἀδριανό, 125/126 μ.Χ.), στ. 8: *Λυττίων ἡ πόλις. SEG* XXXVI 744 (Ρόδος τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν Ὁφίλλιο Μακεδόνα, 71/5-79 μ.Χ.??), στ. 1: Ὁ δῆμος ὁ Ροδίων. *SEG* XLIV 1162 (Βουβών τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν Νέαρχο, περ. 200 μ.Χ.), στ. 1: *Βουβωνέων ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος*.

10. Π.χ. *SEG* XXVI 1824: Ὁκταίαν τὰν Καιναρος τῷ Σεβαστῷ ἀδελφάν Κυρανῖοι. Πρεβλ. *SEG* XXXVII 517 (Νικόπολις): Λύττοκράτορι Καισαρίοι Θεοῦ οὐδὲ Σεβαστῶι /Γαζαῖοι. *SEG* XXIII 450 (Δημιτριάς τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν αὐτοκράτορα Τίτο, 71-81 μ.Χ.), στ. 1: *Μάγνητες*. Ὑπάρχουν καὶ ἔξαιρέσεις ὥπως π.χ. *SEG* XXIII 186 (Μυκῆναι ἀνάθεση ὑπὲρ τοῦ βασιλέως Πύρρου, 272 π.Χ.), στ. 1: *Toὶ Αργεῖοι*. Οἱ ἔξαιρέσεις εἶναι συγκριτικὰ λίγες καὶ βρίσκονται σὲ πρώιμες ἐπιγραφές.

11. *SEG* XXVIII 1113, 1177, 1200.

12. Βλ. τὸ ὄνομα Ἀπολλώνιος Ἀποὺ *SEG* XXXII 1223 (Σαΐται, 79-80 μ.Χ.). Βλ. ἐπίσης ἀνάλογης παραγωγῆς ὀνόματα κωμῶν στὴν M. Ἀσία *SEG* XXXII 1067.

13. Δὲν ἔχει δηλαδὴ τὴν σημασία τῆς φράσης π.χ. *SEG* XXXVII 1145 (Hammara Συρίας, μετὰ τὸ 212 μ.Χ.), στ. 6: Ἐπιμελητὲ ἀπὸ κώμης Αἰνκανίας.

Αντιθέτως μὲ τὸ ὄριστικὸ ἄρθρο ἐκφέρονται στὶς τιμητικὲς ἐπιγραφὲς (ὅπως ἄλλωστε καὶ στὶς ἀναθέσεις) οἱ θεσμοὶ τῶν πόλεων ὅλων τῶν διαβαθμίσεων¹⁴, ὅπως καὶ οἱ θεσμοὶ αὐτοδιοίκησης τῶν ἐπαρχιῶν¹⁵. Ἐπίσης μὲ τὸ ὄριστικὸ ἄρθρο ἐκφέρονται οἱ θρησκευτικὲς καὶ ἐπαγγελματικὲς ἐνώσεις προσώπων¹⁶, ἡ τὸ σύνολο τῶν κατοίκων μικρῶν οἰκισμῶν¹⁷.

Ἐπομένως οἱ ἀποπολεῖται εἶναι ἔνα σύνολο προσώπων μὲ κοινὴ ἰδιότητα, ἡ ὅποια προσδιορίζεται ἀρνητικὰ καὶ ἀπὸ τὸ πρῶτο συνθετικὸ καὶ ἀπὸ τὴν σημασία παρόμοιων ὄρων.

α. Ἡ πρόθεση ἀπὸ σὲ σύνθετες λέξεις μὲ δεύτερο συνθετικὸ οὔσιαστικὸ ἀρσενικοῦ γένους.

Μία ἀπὸ τὶς σημασίες τῆς πρόθεσης ἀπὸ σὲ σύνθετες λέξεις εἶναι αὐτὴ τῆς ἀκύρωσης τῆς σημασίας τοῦ δεύτερου συνθετικοῦ¹⁸. Αὐτὴ ἡ σημασία τῆς πρόθεσης ἀπὸ βρίσκεται πολὺ συχνὰ στὶς σύνθετες λέξεις μὲ δεύτερο σκέλος οὔσιαστικὸ ἀρσενικοῦ γένους καὶ προσδιορίζεται περαιτέρω ἀνάλογα μὲ τὰ συμφραζόμενα στὰ ὅποια χρησιμοποιοῦνται οἱ σύνθετες λέξεις καὶ ἀνάλογα μὲ τὴν σημασία τοῦ δεύτερου συνθετικοῦ. Ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον παρουσιάζουν ἐκεῖνες οἱ σύνθετες λέξεις, τὸ δεύτερο συνθετικὸ τῶν ὅποιων εἶναι ἔνας ὄρος ὁ ὅποιος προέρχεται ἀπὸ τὴν λειτουργία τῶν θεσμῶν τῶν πόλεων. Ὁρισμένα παραδείγματα:

14. Π.χ. *SEG XXVI* 429 (‘Αργος· ἀνάθεση μελῶν μιᾶς φρατρίας, 1. αἱ μ.Χ.), στ. 2: *τοὶ τὰς πάτρας*. *SEG XLI* 964 (‘Εφεσος· τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν Κόιντο Καικίλιο ‘Αττικό, τέλος 1. αἱ. π.Χ.), στ. 1-2: *Oἱ πολεῖται οἱ ἀλειφόμενοι ἐν τῷι ἀλειπτηρῷι*. *SEG XVII* 563 (‘Αττάλεια Παμφυλίας· τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν Κόμμιοδο, 177-180 μ.Χ.), στ. 5: *οἱ γεραιοί*. *SEG XLIII* 776 (‘Εφεσος· τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὴν Δομιτία Σεβαστή, 92/93 μ.Χ.), στ. 1: *οἱ νέοι*. *SEG XXXII* 213 (‘Αθήνα· τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν Κοσμητὴ Σωτέλη Βακχύλου, 150/151 μ.Χ.): *Oἱ ἐπὶ ‘Αρδυνος ἄρχοχοντος* ἔφηβοι.

15. Π.χ. *SEG XLIV* 522 (Βέροια· τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὴν Σεπτιμία Σιλβανὴ Κελερείνη, 3. αἱ. μ.Χ.), στ. 1: *οἱ σύνεδροι*.

16. Π.χ. *SEG XLVI* 1527 (Σάρδεις· τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν ‘Ασκληπιάδη ‘Απολλωνίου, Αὐτοκρατορικὴ ἐποχή), στ. 1: *οἱ μύσσοι*. *SEG XXXIV* 1094 (‘Εφεσος· τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν Οὐαλέριο Φῆστο, δεύτερο ἥμισυ 3. αἱ. μ.Χ.), στ. 6: *οἱ ἀργυροχόροι*.

17. Π.χ. *SEG XLVI* 1504 (Φιλαδέλφεια Λυδίας· τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ δύο πρόσωπα, 2/1 π.Χ.), στ. 2-3: *οἱ κατοικοῦντες ἐν Καπολμείοις*. *SEG XL* 1124 (Κύζικος· τιμητικὴ ἐπιγραφὴ κωμητῶν γιὰ ἀγωνοθέτες, 1. αἱ. π.Χ.), στ. 14: *οἱ κωμῆται*. Στὴν ἀνάθεση *SEG XVII* 325 (Κωμῆται Σικινυστυρηνοί· Θράκη, 3. αἱ. μ.Χ.), ἡ ἀπουσία ὄριστικον ἄρθρον ὀφείλεται στὴν παρουσία τοῦ τοπικοῦ ὄντος.

18. Βλ. P. Chantraine, *Dictionnaire étymologique de la langue Grecque*, Paris 1968, λ. ἀπό.

Ἀπόμισθος. Στὴν συνθήκη συμπολιτείας Τέω καὶ Κυρβισσοῦ, ὡς συνέπεια τῆς ὁποίας ἡ Κυρβισσὸς ἀποτέλεσε ἔμφρουρο χωρίον τῆς Τέω, ἀφοῦ καθορίζεται ὁ μισθὸς τοῦ φρουράρχου καὶ τῶν φρουρῶν, δίδεται ἐντολὴ στὸν φρούραρχο, ἢν κάποιος φρουρὸς ὑποπέσει σὲ πειθαρχικὸ παράπτωμα, νὰ τὸν τιμωρήσει μὲ κάθειρξη καὶ στέρηση μισθοῦ¹⁹.

Ἀπόλαος. Σὲ μία συνθήκη μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς συγγένειας τῶν Βασιδῶν ἀπὸ τὴν Μητρόπολη τῆς Θεσσαλίας, μὲ τὴν ὁποίᾳ περιορίζεται ἡ ἀσκηση τοῦ ἀξιώματος τοῦ ταγοῦ ἀποκλειστικὰ στὰ μέλη τῆς συγγένειας, ἢν κάποιο μέλος τῆς συγγένειας παραβεῖ τὴν συνθήκη, χάνει τὴν ἰδιότητά του ὡς μέλους τῆς συγγένειας²⁰.

Ἀπόκοσμος. Σὲ ἐπιγραφὲς πόλεων τῆς Κρήτης, σὲ ἀντιδιαστολὴ πρὸς τὸν κόσμο, εἶναι αὐτὸς ὁ ὄποιος γιὰ ὅποιονδήποτε λόγο δὲν εἶναι πλέον κόσμος²¹.

Ἀπέταιροι δονομάζονταν στὴν Κρήτη οἱ ἐλεύθεροι χωρὶς πολιτικὰ δικαιώματα ὡς εὑρισκόμενοι ἐκτὸς τῶν ἔταιρεών²².

Ἀποστράτηγος εἶναι ὁ ἀποχειροτονηθεὶς στρατηγός, αὐτὸς ὁ ὄποιος δὲν εἶναι πλέον στρατηγός²³.

β. Οἱ δρόι ἀποπολίτης, ἀπόπολις, ἀπολις.

Ἀποπολίτης. Μὲ βάση τὰ ἀνωτέρω παράλληλα παραδείγματα εἶναι φανερὸ ὅτι ἀποπολίτης εἶναι ὁ μὴ πολίτης, ὁ στερούμενος πολιτικῶν δικαιωμάτων. Μὲ αὐτὴν τὴν σημασία ἀναφέρεται ἡ λέξῃ ἀποπολίτης —γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ἀρχαία ἐλληνικὴ γραμματείᾳ— στὸ Ὄνομαστικὸν τοῦ Πολυδεύκη, ὁ

19. SEG XXVI 1306 (3. αἰ. π.Χ.), στ. 31-33: [έ]ὰν δ/έ τις [ά]τάκτη ἡ μὴ πε[ιθ]άρχη τοῦ φρουράρχο[ν], ἐ[ξε]ῖναι [τῷ φρουράρχῳ καὶ καταδεῖν καὶ] ἀπόμισθον ποιῆσαι. Πρβλ. Δημοσθ. Κατ' Ἀριστοκράτους (23), 154: ἐκεῖνος (δηλ. ὁ Χαρίδημος) ὃς ἀπόμισθος γίγνεται παρὰ Τμοθέου τότε, ἀπ' Ἀμφιπόλεως ἀναχωρῶν, διαβάς εἰς τὴν Ἀσίαν, κτλ.

20. SEG XXXVI 548 (3. αἰ. π.Χ.), στ. 7-10: αὶ μὰ κά τις ἐν τύτεις μὰ ἐμ[μ]έναι, ἀπόλαος ἔστον [ά]τ τᾶς συγγενείας] καὶ τάλαντεν ἀργύρο[ον] διφλέτου [τ]εῖς συγγενέσσι.

21. Οἱ προταθεῖσες ἐρμηνείες συζητοῦνται ἀπὸ τὸν Z. Papakonstantinou, «The Cretan Apokosmos», *ZPE* 111 (1996) 93 κέ. Βλ. καὶ Ph. Gauthier, *Bull. épigr.* 1997, 450.

22. Βλ. R. F. Willets, *Aristocratic Society in Ancient Crete*, London 1955, 37 κέ.

23. Πολυδεύκης 1,128 (Ε. Bethe): καὶ οἱ ἀρχοντες οἱ μὲν τοῦ παντὸς στρατηγοὶ καὶ συστράτηγοι καὶ ὑποστράτηγοι, ὥσπερ οἱ ἀποχειροτονηθέντες ἀποστράτηγοι. Πρβλ. Δημοσθ. Κατ' Ἀριστοκράτους (23) 149: ἐπειδὴ τὸν μὲν Ἰφικράτην ἀποστράτηγον ἐποιήσατε, Τμόθεων δ' ἐπ' Ἀμφίπολιν καὶ Χερρόνησον ἐξεπέμψατε στρατηγόν, καλ.

όποιος ἀποδίδει τὸν ὄρο στὸν ἴστορικὸ Θεόπομπο²⁴. Ἀντιθέτως μαρτυροῦνται συχνὰ στὴν ἀρχαία Ἑλληνικὴ γραμματεία οἱ λέξεις ἀπόπολις καὶ κυρίως ἄπολις.

Ἄποπολις. Ἡ λέξη αὐτὴ βρίσκεται γιὰ πρώτη φορὰ στοὺς τραγικοὺς καὶ ἀπὸ τὰ σχετικὰ χωρία προκύπτει ὅτι ἀπόπολις εἶναι αὐτὸς ὁ ὄποιος ἔχει ἀπομαρτυρθεῖ ἀπὸ τὴν πόλη του²⁵.

Ἄπολις. Εἶναι ὁ συνχρότερα μαρτυρούμενος ὄρος καὶ μάλιστα σὲ πολιτικὰ συμφραζόμενα, γιὰ πρώτη φορὰ στοὺς τραγικοὺς καὶ ἐφεξῆς στὴν λοιπὴ γραμματεία. Οἱ ἄπολις εἶναι αὐτὸς ὁ ὄποιος δὲν ἔχει πόλη (εἴτε διότι ἡ πόλη του δὲν ὑπάρχει πλέον εἴτε διότι ἔξορισθηκε ἀπὸ τὴν πόλη του)²⁶, κατὰ συνέπεια ὁ μὴ ἔχων τὴν ἰδιότητα τοῦ πολίτη μιᾶς πόλης, ὁ εὑρισκόμενος ἐκτὸς νομικοῦ πλαισίου²⁷. Ἀπὸ τὴν εὐρεία χρήση τοῦ ὄρου ἄπολις στὴν γραμματεία προκύπτει ὅτι αὐτὸς ὁ ὄρος κατεξοχὴν προσδιόριζε τὴν κατάσταση ἐνὸς προσώπου ὡς μὴ πολίτου. Ἰσως ἔτσι ἔξιγενται ἡ σπάνια χρήση τοῦ ὄρου ἀποπολίτης, ὁ ὄποιος ἀποδίδεται ἀπὸ τὸν Πολυδεύκη στὸν Θεόπομπο ὡς νεολογισμός. Ἀναμφίβολα ὁ ὄρος ἀποπολίτης εἶναι συνώνυμος τοῦ ὄρου ἄπολις.

Οἱ ὄροι ἄπολις μὲ αὐτὴν τὴν σημασία ἐπεβίωσε ὡς τὴν ὕστερη ἀρχαιότητα σὲ δύο χωρία τοῦ Πανδέκτη, στὰ ὄποια ἀντικατέστησε ἔναν προφανῶς συνώνυμο λατινικὸ ὄρο τῆς ρωμαϊκῆς νομοθεσίας²⁸. Πρόκειται γιὰ δύο χω-

24. Πολυδεύκης 3, 58 (E. Bethc) = Θεόπομπος *FGrHist* 115 F 338: παμπόνηροι δ' οἱ Θεοπόμπου τοῦ συγγραφέως ἀποπολίται καὶ ἀφέταιροι καὶ ἀπαθηναῖοι. Βλ. γιὰ ὅλες τις σύνθετες λέξεις μὲ δεύτερο συνθετικὸ τὸ οὐσιαστικὸ πολίτης G. Redard, *Les noms Grecs en -της, -τις et principalement en -ιτης, -ιτις. Étude philologique et linguistique*, Paris 1949, 20 κέ.

25. Βλ. ἀναλυτικὰ M. Casevitz, *Ktēma* 10 (1985) 97-98.

26. Δύο χαρακτηριστικὰ χωρία: Ἡρόδ. 7, 104 (δημιαράτου πρὸς Ξέρξη): οἵ με τιμήν τε καὶ γέρεα ἀπελόμενοι πατρώια ἄπολιν τε καὶ φυγάδα πεποιήκασι. Ἡρόδ. 8, 61 (ἡ Ἀττικὴ εἶχε καταληφθεῖ ἀπὸ τὸν Ξέρξη καὶ οἱ θεσμοὶ τῆς πόλης εἶχαν μεταφερθεῖ στὴν Σαλαμίνα): Ταῦτα λέγοντος Θεμιστοκλέος αὗτις ὁ Κορίνθιος Ἀδεμαντος ἐπεφέρετο, σιγᾶν τε κελεύων τῷ μὴ ἐστὶ πατρὶς καὶ Εὐρυβιάδην οὐκ ἐῶν ἐπιψηφίζειν ἀπόλι ἀνδρί.

27. Βλ. ἀναλυτικὰ M. Casevitz, *Ktēma* 10 (1985) 100-102.

28. Κατὰ τὸν M. Lemosse, «L'inscription de Walldūrn et le problème des déditices», *Ktēma* 6 (1981) 335, ἡ λέξη ἀπόλιδες ἀντικατέστησε στὴν Digesta τὴν λέξη dediticii, ἡ ὄποια ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ἦταν πλέον ἀναχρονιστική. Κατὰ τὸν E. Volterra, «Gli ἀπόλιδες in diritto romano», στό: *Studi in onore di F. Messineo* IV, Milano 1957, 473 κέ. ἵδ. 479 καὶ 483, ἡ λέξη ἄπολις ἀντικατέστησε στὴν Digesta τὴν λέξη peregrinus. Ἀλλὰ αὐτοὶ οἱ ὄροι δὲν ἦταν δυνατὸν νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἐναλλακτικά, διότι ὁ peregrinus εἶχε status civitatis, ἐνῶ ὁ ἄπολις δὲν εἶχε.

οία τοῦ Οὐλπιανοῦ καὶ τοῦ Μαρκιανοῦ ἀντιστοίχως. Κατὰ τὸν Οὐλπιανὸν ἔκεινοι οἱ ὅποιοι καταδικάσθηκαν σὲ *aqua et igni interdictio* καὶ σὲ *deportatio*²⁹, δὲν ἔχουν τὸ δικαιώματα νὰ προβοῦν σὲ *testamentum* καὶ *fideicommissum*, γιὰ τὸν λόγο ὅτι εἶναι ἀπόλιδες³⁰. Κατὰ τὸν Μαρκιανὸν ἔκεινοι οἱ ὅποιοι καταδικάσθηκαν σὲ *opus publicum perpetuo*³¹ καὶ σὲ *deportatio in insulam* καὶ κατὰ συνέπεια δὲν ἔχουν τὰ δικαιώματα ποὺ ἀπορρέουν ἀπὸ τὸ *ius civile*, δρίζονται ὡς ἀπόλιδες, δηλ. *sine civitate*³². Ἐπομένως ἀπόλιδες = *sine civitate* εἶναι τὰ πρόσωπα ἔκεινα τὰ ὅποια ἀπώλεσαν τὰ πολιτικά τους δικαιώματα ὡς συνέπεια τῶν ἀνωτέρω σοβαρῶν ποινῶν, ἀλλὰ διατήρησαν τὴν προσωπική τους ἐλευθερία. Ἡ φράση *sine civitate* ἀπὸ τὸ χωρίο τοῦ Μαρκιανοῦ ἀντιστοιχεῖ στὴν φράση *nullius certae civitatis civis* ἀπὸ ἕνα ἄλλο χωρίο τοῦ Οὐλπιανοῦ, τὸ ὅποιο ἀναφέρεται σὲ κατηγορίες ἐλευθέρων προσώπων, τὰ ὅποια ἀδυνατοῦν νὰ προβοῦν σὲ *testamentum*. Ἐκτὸς ἀπὸ ἕναν *Latinus Iunianus*, στερεῖται αὐτῆς τῆς δυνατότητας ὅποιοδήποτε πρόσωπο qui dediticiorum numero est, γιὰ τὸ λόγο ὅτι τὸ πρόσωπο αὐτὸν δὲν εἶναι ἀπὸ νομικὴ ἀποψη οὕτε *civis Romanus*, οὕτε *peregrinus*, ἀλλὰ εἶναι *nullius certae civitatis civis*³³. Ἐτοι στὶς ἀνωτέρω κατηγορίες ἐλευθέρων προσώπων χωρὶς πολιτικὰ δικαιώματα προστίθεται καὶ ἡ κατηγορία τῶν *dediticiorum numero*.

Μὲ βάση τὴν ἐξίσωση ἀπόλιδες = *sine civitate* = *nullius certae civitatis civis*, οἱ ἀπόλιδες δὲν ἔχουν οὕτε ρωμαϊκὸ οὕτε τοπικὸ πολιτικὸ δικαιώματα,

29. Τιὰ τὶς ποινὲς αὐτές Kleinfeller, «Deportatio in insulam», *RE* V 1 (1903) 231-233: ‘Η deportatio in insulam (ἢ quasi in insulam), ἡ ὅποια κατὰ τοὺς Αὐτοκρατορικοὺς χρόνους ἀντικατέστησε τὴν *aqua et igni interdictio*, ἐφαρμοζόταν σὲ πολιτικὰ καὶ ποινικὰ ἀδικήματα καὶ ἔλιγε μὲ χάρῃ ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα.

30. Ulpianus *libro primo fideicommissorum* (*Dig.* 32, 1, 2): *Hi, quibus aqua et igni interdictum est, item deportati fideicommissum relinquere non possunt, quia nec testamenti faciendi ius habent, cum sint ἀπόλιδες.*

31. Bλ. γιὰ τὴν δημόσια ἀναγκαστικὴν ἐργασία J. Lengle, «*Opus publicum*» (2), *RE* XVIII 1 (1939) 828.

32. Marcianus *libro primo institutionum* (*Dig.* 48, 19, 17): *Item quidam ἀπόλιδες sunt, hoc est sine civitate: ut sunt in opus publicum perpetuo dati et in insulam deportati, ut ea quidem, quae iuris civilis sunt, non habeant, quae vero iuris gentium sunt, habeant.*

33. Ulpianus 20, 14 (*FIRA* II 284): *Latinus Iunianus, item is qui dediticiorum numero est testamentum facere non potest: Latinus quidem, quoniam nominatim lege Iunia prohibitus est, is autem qui dediticiorum numero est, quoniam nec quasi *civis Romanus* testari potest cum sit *peregrinus*, nec quasi *peregrinus* quoniam *nullius certae civitatis civis* est ut secundum leges civitatis suaे testetur. Bλ. γιὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ χωρίου καὶ B. Kübler, «*Testament*» (juristisch), *RE* V A 1 (1934) 992.*

διότι δὲν ἀνήκουν σὲ καμία συγκεκριμένη *civitas*. Τὰ ἐν λόγῳ πρόσωπα προσδιορίζονται μὲν αὐτὸν τὸν τρόπο τόσο ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς ρωμαϊκῆς, ὅσο καὶ ἀπὸ αὐτὴν τῆς τοπικῆς νομοθεσίας³⁴.

γ. *Oἱ ἀποπολεῖται: συμπέρασμα.*

Ἐπειδὴ ὁ ὅρος ἀποπολίτης ἔχει τὴν ἴδια σημασία μὲ τὸν ὅρο ἀπολις ἀφενὸς καὶ ἐμφανίζεται σὲ ἐπιγραφὴ τῶν Αὐτοκρατορικῶν χρόνων ἀφετέρου, εἶναι εὔλογο ὅτι χρησιμοποιεῖται στὶς ἰστορικὲς συνθῆκες τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς ὥπως καὶ ὁ ὅρος ἀπολις. Γι’ αὐτὸν τὸν λόγο οἱ ἀποπολεῖται τῆς ἐπιγραφῆς πρέπει νὰ ἦταν ἔνα σύνολο ἐλευθέρων προσώπων χωρὶς πολιτικὸ δικαίωμα (ρωμαϊκὸ ἢ τοπικό). ‘Ο λόγος γιὰ τὸν ὄποιον βρίσκονταν σ’ αὐτὴν τὴν κατάσταση, δὲν εἶναι γνωστός. Μὲ βάση τὰ ἀνωτέρω χωρία τὰ πρόσωπα αὐτὰ εἴτε ἀπώλεσαν τὰ πολιτικά τους δικαιώματα λόγω σοβαρῶν ποινῶν κατὰ τὴν ρωμαϊκὴ νομοθεσία³⁵, εἴτε δὲν εἶχαν πολιτικὰ δικαιώματα, διότι ἐντὸς τοῦ συστήματος διοίκησης τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, στὸ ὄποιο εἶχε ἐνταχθεῖ καὶ ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοδιοίκηση, δὲν ἀνήκαν σὲ καμία πόλη (*civitas*). ‘Η πρώτη ἐκδοχὴ εἶναι λιγότερο πιθανή, διότι οἱ ἀποπολεῖται δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ἔνα συμπτωματικὸ ἄθροισμα προσώπων καὶ διότι ἡ ἴδια ἡ ἐπιγραφὴ ὀδηγεῖ πρὸς τὴν δεύτερη ἐκδοχή.

Ἐπειδὴ πρόκειται γιὰ μία Ἑλληνικὴ ἐπιγραφὴ ἀπὸ Ἑλληνικὴ περιοχή, πρέπει νὰ ἔξετασθοῦν οἱ δυνατότητες ἐρμηνείας τοῦ ὅρου ἀποπολεῖται σὲ σχέση μὲ μία Ἑλληνικὴ πόλη τῆς περιοχῆς. Πρῶτον οἱ ποινὲς τῆς ἀτιμίας καὶ τῆς ἔξορίας ἔξακολουθοῦσαν νὰ ἐπιβάλλονται σὲ παραβάτες ἀπὸ τὶς Ἑλληνικὲς πόλεις κατὰ τοὺς Αὐτοκρατορικοὺς χρόνους³⁶. Φαίνεται ὅμως ὅτι αὐτὲς ἦταν μεμονωμένες περιπτώσεις. Ἐκτὸς αὐτοῦ, ὅσο γνωρίζουμε ἀπὸ τὴν προρωμαϊκὴ ἐποχή, οἱ φυγάδες τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων συνέχιζαν νὰ χρησιμοποιοῦν τὸ ἔθνικό τους ὄνομα³⁷. Μᾶλλον δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ προέλευση τῶν

34. Βλ. καὶ E. Volterra, *Studi in onore di F. Massineo* IV, 476, σημ. 5: ὅτι ὁ ὅρος ἀπόλιδες ἀναφέρεται σὲ ὄποια δήποτε *civitas*, ὥχι μόνο στὴν ρωμαϊκή.

35. “Ενα παράδειγμα ἐφαρμογῆς τῆς ποινῆς deportatio in insulam εἶναι ὁ Ἀθηναῖος Φείδημος: *SEG XXIX* 127 (= J. M. Oliver, *Greek Constitutions of Early Roman Emperors from Inscriptions and Papyri* (American Philosophical Society Vol. 178), Philadelphia 1989, 366 κέ., ἀρ. 184· ἐπιστολὲς τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, 174/175 μ.Χ.) στ. 44-47.

36. Π.χ. ψήφισμα Κυζίκου *Syll³* 799 (38 μ.Χ.), στ. 24-25: ἐὰν μὲν πολείτης ἢ ἀποξενοῦσθαι, ἐ/άν δὲ ἔξενος ἢ μέτοικος, καὶ τῆς πόλεως εἰργεσθαι Βλ. γιὰ τὴν σημασία τοῦ ὄγματος ἀποξενοῦσθαι F. Papazoglou, *Laoi et Paroikoi. Recherches sur la structure de la société hellénistique*, Beograd 1997, 241 μὲ σημ. 476.

37. Βλ. σχετικὰ J. Seibert, *Die politischen Flüchtlinge und Verbannten in der*

ἀποπολειτῶν. Δεύτερον ἡ σύνθεση τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἑλληνικῶν πόλεων κατὰ τοὺς Αὐτοκρατορικοὺς χρόνους περιελάμβανε ἐλεύθεροις μὴ πολῖτες. Αὐτοὶ δὲν ἔτεροι προσδιορίζονται οὕτε αὐτοπροσδιορίζονται ὡς μὴ πολῖτες, ἀλλὰ μὲ δροῦς οἱ ὅποιοι δείχνουν τὴν νομική τους θέση, δηλαδὴ ὡς πάροικοι, μέτοικοι, ἀπελεύθεροι³⁸. Μᾶλλον οἱ ἀποπολεῖται δὲν ἀνήκουν σ' αὐτὲς τὶς κατηγορίες. Τοίτον στὴν κατάσταση τῶν ἐλευθέρων μὴ πολιτῶν βρίσκονται ἐντὸς τῶν ρωμαϊκῶν ἀποικιῶν (ἐκτὸς τῶν ἔνων) οἱ παλαιοὶ πολῖτες. Αὐτὴ ἡ σύνθεση τῶν ρωμαϊκῶν ἀποικιῶν ἐκφράζεται στὶς ἐπιγραφὲς μὲ τὴν ζεύξη coloni et incolae, ἡ ζεύξη coloni et peregrini μαρτυρεῖται ἄπαξ³⁹. ‘Ωστόσο ὁ λατινικὸς δρός incolae τῆς ζεύξης coloni et incolae ἀποδίδεται στὴν δίγλωσση ἀνάθεση ἀπὸ τὸ Δῖον μὲ τὸν ἑλληνικὸ δρό πάροικοι⁴⁰. Ἐπομένως οἱ ἀποπολεῖται δὲν ἀνήκουν σ' αὐτὴν τὴν κατηγορία. Τέταρτον στὴν κατάσταση τῶν ἐλευθέρων μὴ πολιτῶν βρίσκονται πληθυσμοὶ μὴ ἑλληνικῆς προέλευσης ἔξαρτώμενοι ἀπὸ ἑλληνικὲς πόλεις. Αὐτοὶ κατὰ τὴν ρωμαϊκὴ νομικὴ δροιογία καὶ ἐντὸς τοῦ ρωμαϊκοῦ συστήματος διοίκησης δὲν ἀνήκαν ὅργανικὰ σὲ καμία civitas⁴¹. Τέτοιοι πληθυσμοὶ μαρτυροῦνται στὶς πηγὲς σπάνια.

’Απὸ μία πόλη τῆς Συντικῆς, τὴν ὅποια μὲν ἡ F. Papazoglou ταύτισε μὲ τὴν Παροικόπολη⁴², γιὰ τὴν ὅποια δὲ ὁ M. Zahrnt ἀντιπροτείνει τὴν Ἀδριανό-

---

griechischen Geschichte. Von den Anfängen bis zur Unterwerfung durch die Römer (Impulse der Forschung, Band 30), Textteil, Darmstadt 1979, 371 κέ.

38. Γιὰ τοὺς δροῦς αὐτοὺς στὶς ἐπιγραφὲς τῆς Αὐτοκρατορικῆς ἐποχῆς βλ. F. Papazoglou, *Laoi et Paroikoi*, 194 κέ. (πάροικοι καὶ ἀπελεύθεροι, ἐκτὸς βεβαίως πολιτῶν, Ρωμαίων καὶ ἔνων), 201 κέ. (πάροικοι-παροικοῦντες στὴν Μακεδονία), 249 κέ. (ἡ ζεύξη ἀπελεύθερος καὶ πάροικος) καὶ 216, σημ. 406 (μέτοικοι).

39. Γιὰ τὸν incolae τῶν ρωμαϊκῶν ἀποικιῶν στὶς δυτικὲς ἐπαρχίες βλ. A. Chastagnol, «Coloni et incolae. Note sur les différenciations sociales à l'intérieur des colonies romaines de peuplement dans les provinces de l'Occident (Ier siècle av. J.-C. - Ier siècle ap. J.-C.)», στό: *Splendidissima civitas. Études d'histoire romaine en hommage à Fr. Jacques*, réunies par A. Chastagnol, S. Demougin et Cl. Lepelley, Paris 1996, 13 κέ. (αὐτ. 15, ἡ ζεύξη coloni et peregrini). G. Roma, «Incolae: Alcune osservazioni», *RSA* 28 (1998) 135 κέ. (αὐτ. 143, ἡ ζεύξη coloni et peregrini). Γιὰ τὸ ἴδιο θέμα στὶς ἀνατολικὲς ἐπαρχίες βλ. M. Sartre, «Les colonies romaines dans le monde Grec», στό: Ed. Dabrowa (Ed.), *Roman Military Studies* (Electrum Vol. 5), Krakow 2001, 128 κέ.

40. SEG XXXIV 631 (ἐποχὴ Σεβήσων).

41. Κατὰ τὴν A. N. Sherwin-White, *The Roman Citizenship*, Oxford 1973², 390, στὶς ἑλληνικὲς ἐπαρχίες, ὅπου οἱ συνθῆκες ἦταν διαφορετικές, τὸ χωρίο τοῦ Οὐλπιανοῦ 20,14 ἀναφέρεται σὲ ἀγροτικὸς πληθυσμοὺς ποὺ ὑπῆρχαν στὴ κώρα τῶν πόλεων καὶ ἦταν ἀποκλεισμένοι ἀπὸ τὰ πολιτικὰ δικαιώματα.

42. F. Papazoglou, *Les Villes de Macédoine à l'époque romaine* (BCH Suppl. XVI), Paris 1988, 371-375.

πολη τῆς περὶ τὴν Γάζωρ Πενταπόλεως⁴³, προέρχεται μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀντωνίνου Εὐσεβοῦς τοῦ ἔτους 158 μ.Χ., στὴν ὁποίᾳ ἀναφέρονται οἱ πολῖτες, οἵ ξένοι, δοῦλοι, οἵ ἐνκεκτημένοι, τέλος μία εἰδικὴ κατηγορία προσώπων, ἡ κατάσταση τῶν ὁποίων προσδιορίζεται περιφραστικά. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐπιτρέπει στὴν πόλη γιὰ τὶς οἰκονομικές της ἀνάγκες νὰ ἐπιβάλει κεφαλικὸ φόρο ἐνὸς δηναρίου στὰ ἐλεύθερα σώματα τὰ ὅποια πλήρωναν τακτικὸ κεφαλικὸ φόρο (tributum capitum) στὴν Ρώμη⁴⁴. Αὐτὰ τὰ ἐλεύθερα σώματα χωρὶς πολιτικὰ δικαιώματα ἦταν κατὰ τὴν F. Papazoglou οἱ ἐγχώριοι κάτοικοι τῶν κωμῶν τῆς Παροικόπολης⁴⁵. Τὰ πρόσωπα αὐτὰ δὲν αὐτοπροσδιορίζονται καὶ δὲν γνωρίζουμε τὸν ἀντίστοιχο λατινικὸ ὅρο ἡ περιφραση τοῦ ἔτερο προσδιορισμοῦ τους. Ἀλλὰ κατὰ τὴν περιγραφή τους θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ ἐνταχθοῦν στὴν κατηγορία προσώπων τὰ ὅποια προσδιορίζονται ὡς ἀπόλιτοι = sine civitate ἢ nullius certae civitatis cives ἢ dediticiorum numero.

Αναλόγως πρὸς τὰ ἐλεύθερα σώματα τῆς Παροικόπολης, οἱ ἀπόπολεῖται τῆς ἐπιγραφῆς ἵσως ἦταν ἔνας μόνιμος ἀγροτικὸς πληθυσμός, ὁ ὅποιος ἦταν ἔξαρτημένος ἀπὸ τὴν ἀταύτηστη ἐλληνικὴ πόλη στὴν θέση Παλιοχώρι καὶ ὁ ὅποιος δὲν εἶχε πολιτικὰ δικαιώματα οὕτε πρὸ τὴν ρωμαϊκὴ κυριαρχία. Ἐπακόλουθο τῆς ἐρμηνείας αὐτῆς εἶναι ἡ ὑπόθεση ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ ἔνα δημιοτιγενὲς καὶ πολυάριθμο σύνολο ἀνθρώπων.

Στ. 2: ΑΣ

Στὸ τέλος τοῦ πρώτου στίχου, μετὰ τὸ ὄρατὸ κάτω ἵχνος τοῦ ἰῶτα, δὲν γνωρίζουμε ἄν τὸ πῆροχε κείμενο, τὸ ὅποιο θὰ μποροῦσε νὰ συσχετισθεῖ μὲ τὰ γράμματα ΑΣ τῆς ἀρχῆς τοῦ στ. 2. Τὸ πλάτος τῆς στήλης θὰ τὸ ἐπέτρεπε. Δὲν εἶναι ὅμως πιθανόν, διότι ὅλοι οἱ στίχοι μὲ ἔξαιρεση τὸν στίχο 2 ἔχουν 13 γράμματα. Σὲ αὐτὴν τὴν ἴσομετρία ἐντάσσεται καὶ ὁ στ. 1 μὲ τὴν λέξη οἱ ἀπόπολεῖται. Ἐπίσης εἶναι ἀναμενόμενο ἔνα κενὸ καὶ πρὸ τὰ γράμματα ΑΣ, ὅπως ὑπάρχει καὶ μετὰ ἀπὸ αὐτά. Αὐτὴ ἡ διάταξη τῆς γραφῆς μᾶλλον ἀποκλείει τὶς ἔξης ἐρμηνεῖες τῶν γραμμάτων ΑΣ: Πρῶτον τὰ γράμματα ΑΣ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι κατάληξη ἐνὸς τοπωνυμίου, τὸ προηγούμενο μέρος

43. M. Zahrnt, «Hadrians Wirken in Makedonien», στό: Ἐμπ. Βουτυρᾶς (ἐπιμ.), *Inscriptions of Macedonia*, Thessaloniki 1996, 232-235.

44. J. H. Oliver, *Greek Constitutions of Early Roman Emperors from Inscriptions and Papyri*, 322 κέ., ἀρ. 156, στ. 6-8: συνχωρῶ ὑμεῖν καὶ τοῖς σώμασι τοῖς ἐλευθέροις, ἀ /δι/ὰ χρόνου φόρον διδόσασιν, δηνάριον ἐκάστω ἐπιβαλεῖν, ὡς καὶ τοῦτον σχοίητε πρός τὰ ἀνακαῖα ἔτοιμον πόρον.

45. F. Papazoglou, *Villes de Macédoine*, 374-375 καὶ «La population des colonies romaines en Macédoine», *ZA* 40 (1990) 122.

τοῦ ὄποίου θὰ εἶχε γραφεῖ στὸ τέλος τοῦ στ. 1, καὶ γιὰ τὸν λόγο ὅτι, ὥπως φαίνεται ἀπὸ τὸν στ. 3, ἀκολουθεῖται ὁ συλλαβικὸς χωρισμὸς τῶν λέξεων. Δεὗτερον τὰ γράμματα ΑΣ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποτελοῦν χρονολογία, καὶ γιὰ τὸν λόγο ὅτι ἡ θέση τῆς χρονολογίας σὲ τέτοιου εἰδούς ἐπιγραφὲς εἶναι στὸ τέλος τοῦ κειμένου⁴⁶.

Ἡ πιθανότητα νὰ ἀναφέρονται τὰ γράμματα ΑΣ στὸν τιμώμενο πρέπει μᾶλλον νὰ ἀποκλεισθεῖ. “Οταν τιμώμενα πρόσωπα φέρουν προσδιορισμούς, αὐτοὶ εἶναι εἴτε γενικοὶ χαρακτηρισμοί, εἴτε τιμητικοὶ τίτλοι, εἴτε τίτλοι ἀξιωμάτων. Οἱ λέξεις οἵ ὄποιες ἀποτελοῦν γενικοὺς χαρακτηρισμούς, δὲν περικόπτονται. Οἱ στερεότυποι τιμητικοὶ τίτλοι περικόπτονται συνήθως σὲ καταλόγους ὀνομάτων ἢ στὴν ἀπαρίθμηση τῆς σταδιοδρομίας τοῦ προσώπου καὶ ἀκολουθοῦν κατὰ τὸ πλεῖστον μετὰ τὸ ὄνομα, ἐπίσης σὲ ὁρισμένες περιπτώσεις περικόπτονται οἱ τιμητικοὶ τίτλοι θεσμῶν τῶν πόλεων⁴⁷. Οἱ τίτλοι ἀξιωμάτων ἀκολουθοῦν μετὰ τὸ ὄνομα, ἢ καὶ προηγοῦνται. “Ομως συντομογραφίες τίτλων ἀξιωμάτων μὲ τὰ δύο ἀρχικὰ γράμματα εἶναι ἔξαιρετικὰ σπάνιες στὶς Ἑλληνικὲς ἐπιγραφές⁴⁸. Ἐπιπλέον τὰ γράμματα ΑΣ δὲν βρίσκουν ἀντιστοιχία σὲ καμία ἀπὸ τὶς γνωστὲς βραχυγραφίες τίτλων ἀξιωμάτων.

Ἄπὸ τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν ἀνωτέρω πιθανοτήτων προκύπτει ὅτι τὰ γράμματα ΑΣ πρέπει νὰ ἀναφέρονται στοὺς τιμῶντες. Τὰ γράμματα ΑΣ μᾶλλον δὲν εἶναι βραχυγραφία μιᾶς λέξης ἢ ὄποια δείχνει τὴν προέλευση τῶν ἀποπολειτῶν⁴⁹. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς ἀνάλυσης τῆς βραχυγραφίας

46. Ὁπως π.χ. *SEG* XLI 1109, 1110 (Σεβαστόπολις: τιμητικὲς ἐπιγραφὲς γιὰ τὸν Τραϊανό, 98 μ.Χ.). *SEG* XLI 1108bis (Νεοκλαυδιόπολις: τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὴν Ἰουλία Μαμαία, 224/225 μ.Χ.).

47. Π.χ. *SEG* XXXIII 584 (Τόμις: κατάλογος ὀνομάτων, πρῶτο ἥμισυ 3. αἰ. μ.Χ.), στ. 6: *[Θ]ρασυνμήδης β' φ[ιλότιμος]* (όμοιώς στ. 7). *SEG* XXXIV 1103 (“Ἐφεσος: τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν Κορνήλιο Γάμο, χωρὶς χρονολογία”), στ. 5: *φιλο(σέβαστον)*. H. Engelmann-D. Knibbe-R. Merkelbach, *Die Inschriften von Ephesos*, Teil III (IGSK Band 13, Teil III), Bonn 1980, 621 (τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν ἀνθύπατο Λ. Ἀρτώριο Πεῖο Μάξιμο), στ. 8-10: ἡ *χρατ(ίστη)* καὶ *φιλοσεββ.* Ἐφεσίων βουλὴ καὶ ὁ λαμπρότ(ατος) δῆμος.

48. Ἐπίσης οἱ συντιμήσεις συνθέτων λέξεων μὲ τὰ ἀρχικὰ γράμματα τῶν δύο συνθετικῶν εἶναι ἔξαιρετικὰ σπάνιες, ὥπως π.χ. M. Avi-Yonah, *Abbreviations in Greek Inscriptions*, Chicago 1974 (= A. N. Oikonomides, *Abbreviations in Greek Inscriptions, Papyri, Manuscripts and early printed books*, Chicago 1974) σελ. 46: *AK-A(ύτο)κ(ράτωρ)*. Ἐπίσης δὲν εἶναι συχνὸς ὁ τρόπος σύντμησης τοῦ παραδείγματος *SEG* XVI 813 (Adraha Ἀραβίας, 274/275 μ.Χ.) στ. 2-3: *προνοίᾳ τοῦ δ(ιασημοτάτου) ἥ(μῶν) ἥ(γεμόνος)* Φλ. Αἰλιανοῦ.

49. Π.χ. τὸν τύπον M. Avi-Yonah, *Abbreviations in Greek Inscriptions*, σελ. 47: *ΑΛ(εξανδρεύς)*, σελ. 51: *ΑΣ(καηνός)*. Ἡ τὸν τύπον D. Whitehead, «Abbreviated

παραμένει⁵⁰, εἶναι ἀμφίβολο ἐὰν πρόσωπα εὑρισκόμενα σὲ ὑποδεέστεοῃ κατάσταση εἶχαν ἀπὸ νομικὴ ἄποψη προέλευση⁵¹. Ἐπίσης τὰ γράμματα ΑΣ μᾶλλον δὲν εἶναι βραχυγραφία μᾶς λέξης ή ὅποια δείχνει μία λειτουργία τῶν ἀποπολειτῶν, διότι δὲν βρίσκουν ἀντιστοιχία σὲ καμία ἀπὸ τὶς γνωστές βραχυγραφίες οἱ ὅποιες δείχνουν ἰδιότητα ἢ λειτουργία⁵².

Ἡ πιθανότερη ἔρμηνεία εἶναι ὅτι τὰ γράμματα ΑΣ εἶναι ὁ ἀριθμὸς (201) τοῦ συνόλου τῶν ἀποπολειτῶν. Στὸ ἀλφαριθμητικὸ ἀριθμητικὸ σύστημα ὁ κανόνας (μὲν ἔξαιρέσεις) εἶναι ἡ κατιοῦσα κλίμακα⁵³. Ἀλλὰ ἡ ἀνιοῦσα κλίμακα εἶναι ὁ κανόνας (μὲν ἔξαιρέσεις) σὲ ὁρισμένες γεωγραφικὲς περιοχές, ὅπως στὴν Μακεδονία⁵⁴. Σὲ ἐπιγραφὲς οἱ ὅποιες προέρχονται ἀπὸ σύνολα προσώπων, εἴτε ἀναγράφονται τὰ ὀνόματά τους⁵⁵, εἴτε τὸ ὄνομα μόνον τῆς ἔνωσης. Στὴν παροῦσα σύντομη ἐπιγραφὴ δὲν θὰ ἥταν εὐλογὴ ἡ ἀναγραφὴ τῶν δονομάτων. Ἐπίσης ὑπάρχουν παραδείγματα, τὰ ὅποια δείχνουν ὅτι τίθεται ἀριθμὸς ἀντὶ τῶν δονομάτων, ὅταν δὲν εἶναι ἀπαραίτητη ἡ ἀναγραφὴ τῶν

Athenian Demotics», *ZPE* 81 (1990) 115: ΑΘ (συντομογραφία τοῦ δημοτικοῦ ὀνόματος Ἀθμονεύς, Ἀθμονόθεν). Πρβλ. *SEG* XXXVIII 1098 (=I. *Stratonikeia* 1318) στ. 7-8: Διονύσιος Φανίου Κω(ραιεύς). Βλ. ἐπίσης σὲ ἐντελῶς διαφορετικὰ συμφραζόμενα *SEG* XXX 990 (πρβλ. καὶ *SEG* XLVII 287. Δῆλος, περ. 325-275 π.Χ.), στ. 23-24: Διεκλαρώθην· ννΑΣ νν F.

50. Βλ. συντομογραφίες ποὺ δείχνουν *origo* στρατιωτῶν: *CIL* 14507: ἀνάθεση ἀπὸ τὴν Ἀνω Μοισία τῶν 135 μελῶν τῆς VII Claudia, οἱ ὅποιοι στρατολογήθηκαν τὸ 169 μ.Χ. καὶ ἀπολύθηκαν τὸ 195 μ.Χ. Ὁρισμένες συντομογραφίες ποὺ δείχνουν *origo* δὲν μποροῦν νὰ ἀναλυθοῦν μὲ βεβαιότητα.

51. Βλ. D. Nörr, «*origo*», *RE Suppl.* X (1965), 463-464 γιὰ ἀπώλεια τῆς *origo* στὴν περίπτωση *capitis deminutio maxima*. Γιὰ πρόσωπα χωρὶς ἐθνικὸ ὄνομα, τὰ ὅποια διακρίνονται ἀπὸ τοὺς πολῖτες (φέρουν δημοτικὸ ὄνομα) καὶ ἀπὸ τοὺς ἔνοντες (φέρουν ἐθνικὸ ὄνομα) βλ. M.-F. Baslez, «La cité grecque a-t-elle connu des apatrides? Documents athéniens et déliens de la fin du IIe siècle» στό: R. Lonis (ed.), *L'Etranger dans le monde grec* II, Nancy 1992, 17 κέ. M.-F. Baslez, «Citoyens et non citoyens dans l'Athènes impériale au Ier et IIe siècles de notre ère», στό: S. Walker-A. Cameron (Eds), *The Greek Renaissance in the Roman Empire* (Bulletin Supplement 55) London 1989, 17 κέ.

52. Βλ. βραχυγραφίες M. Avi-Yonah, *Abbreviations in Greek Inscriptions*, 45 κέ.

53. Βλ. γιὰ τὸ γενικὸ φαινόμενο M. Guarducci, *Epigrafia Greca* I, Roma 1967, 423 κέ. Γιὰ τὴν Ἀττικὴν βλ. L. Threatte, *The Grammar of Attic Inscriptions* I, 114.

54. Βλ. π.χ. τοὺς καταλόγους χρονολογημένων ἐπιγραφῶν τῆς Μακεδονίας M.N. Tod, «The Macedonian Era II», *ABSA* 24 (1919/20-1920/21) 55, 56, 57-58.

55. Π.χ. *SEG* XXXIX 732 (Ρόδος· περ. 100-50 π.Χ.): κατάλογος δονομάτων 83 προσώπων (ἀναθετῶν).

όνομάτων⁵⁶. Εάν αὐτὴ ἡ ἑρμηνεία τῆς συντομογραφίας ΑΣ εἶναι δροθή, πρόκειται γιὰ ἔναν μεγάλο ἀριθμὸ ἀποπολειτῶν. Πολυπληθῆ σύνολα προσώπων βρίσκουμε π.χ. σὲ καταλόγους ἐφήβων, σὲ καταλόγους φυλετῶν ἥ καὶ κατοίκους μικρῶν ἀγροτικῶν οἰκισμῶν⁵⁷.

Στ. 2-4: *Μᾶρκον Ἰούλιο[ν] Οὐλπιον Λονγεῖνον.*

Τὰ ὄνόματα τοῦ τιμωμένου δείχνουν ὅτι πρόκειται γιὰ Ρωμαῖο πολίτη⁵⁸. Πρόκειται γιὰ ἀπλῇ ἐκφορὰ τοῦ ὄνόματος, δηλαδὴ χωρὶς ὄνομα πατρὸς καὶ χωρὶς φυλή, φαινόμενο τὸ ὄποιο εἶναι σύνηθες⁵⁹. ‘Ο Μᾶρκος Ἰούλιος

56. *IGR IV* 796 (ἐπιτάφιο ἀπὸ τὴν Ἀπάμεια τῆς Φρυγίας): Ἀπφία Παπίον μήτηρ Ἡσύχω ἐνποριάρχῃ τέκνῳ κὲ αίαντῇ ἐποίησε τὸ ἡρῷον ἐκ τῶν ἴδιων, σπουδασάντων κὲ τῶν συνβιωτῶν κὲ λβ' ἄλλων. *SEG XXXII* 1306 (Κιβύρωα: τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν Κόιντο Οὐηράνιο Φύλαγρο, 1. αἱ. μ.Χ.), στ. 5-6: καὶ δημοσίους δούλους ἐγνεικήσαντα ἐκατὸν ἑπτά. *IGR IV* 1756 (Σάρδεις, τιμητικὴ ἐπιγραφή), στ. 77-78: ἐ(κ)κλησίας ἀρχαιοτεικῆς συναγεθείσης καὶ συνελθόντων τῶν ἀπὸ τῶν [πόλεων ἐ]κατὸν καὶ ν' ἀνδρῶν. *I.Ephesos III*, 690 (τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν Γάϊο Ἰούλιο Ποντιανό, ἐποχῆς Ἀδριανοῦ ἥ Ἀντωνίνου Εὐσεβοῦς), στ. 23-25: τῆς θυσίας τοῖς θεοῖς ἐπιτελουμένης πκδ' βούλευτάς καὶ ἵερεῖς λαμβάνειν ἀνὰ (δηνάριον) α'. Πρβλ. τὶς λατινικὲς ἐπιγραφὲς *AE* 1963, 96: civitates LXIII pagi Thuscae et Gunzuzi. M. Ricl, *The Inscriptions of Alexandreia Troas (IGSK Band 53)*, Bonn 1997, 35: civitates XXXXIII ex provinc(i)a Africa κτλ.

57. *SEG XXVI* 176 (Ἀθήνα: κατάλογος ἐφήβων μὲ δύνοματα ἄνω τῶν 200, 170/1-175/6 μ.Χ.). *SEG XXIV* 1105 (Ιστρία: κατάλογος 103 μελῶν τῆς Βορέων φυλῆς, δεύτερο ἥμισυ 1. αἱ. π.Χ.). *Syll³ 880* (=F. F. Abbott/A. C. Johnson, *Municipal Administration in the Roman Empire*, Princeton 1926 (repr. New York 1968) 458 κέ., ἀρ. 131· ἰδρυση τοῦ ἐμπορίου Πίζος μὲ 181 νέους κατοίκους, 202 μ.Χ.).

58. Βλ. γιὰ τὴν σχέση δύνομάτων καὶ πολιτικοῦ δικαιώματος G. Alföldy, «Notes sur la relation entre le droit de cité et la nomenclature dans l’Empire romaine», *Latomus* 25 (1966) 37 κέ.

59. Βλ. γιὰ τὴν παραλειψὴ τῆς φυλῆς G. Forni, «Il ruolo della menzione della tribù nell’ onomastica Romana», στό: *L’Onomastique Latine (Colloques Internationaux du Centre National de la Recherche Scientifique No 564)*, Paris 1977, 73 κέ. Γιὰ τὴν παραλειψὴ τοῦ πατρωνύμου καὶ τῆς φυλῆς στὰ ρωμαϊκὰ δύνοματα ἀπὸ τοὺς Φιλίππους βλ. F. Papazoglou, *ZA* 40 (1990) 117. Γιὰ τὴν ἀπλῇ μορφὴ τῶν τριῶν δύνομάτων στὶς Θεσπίες βλ. C. Müller, «Nomina romana à Thespies», στό: A. D. Rizakis (Ed.), *Roman Onomastics in the Greek East. Social and Political Aspects* (Μελετήματα 21), Athens 1996, 160. Γιὰ τὴν ἀπλῇ ἐκφορὰ τοῦ δύνοματος (τρία δύνοματα) τῶν διοικητῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν διοικητῶν στὰ διπλώματα τῶν στρατιωτῶν τῶν ἐπικουρικῶν στρατευμάτων βλ. ἀντιστοίχως B. Lörincz, «Die Nennung und Funktion der Statthalter in den Auxiliarkonstitutionen», στό: W. Eck - H. Wolff (Hrsg.), *Heer und*

Οὐλπιος Λονγεῖνος πρέπει νὰ ἦταν ἐπιφανῆς πολίτης, διότι τιμήθηκε ἀπὸ ἔνα σύνολο προσώπων.

‘Ο Μᾶρκος Ἰούλιος Οὐλπιος Λονγεῖνος δὲν ταυτίζεται, διότι δὲν ὑπάρχουν προσωπογραφικὰ στοιχεῖα. Ἐπίσης δὲν εἶναι γνωστὸ ἄλλο πρόσωπο μὲ τὸ ἕδιο ὄνομα στὴν ρωμαϊκὴ ἐπαρχία τῆς Μακεδονίας. Στὴν Μακεδονία τὸ nomen Iulius εἶναι πολὺ διαδεδομένο, ἐνῶ τὸ nomen Ulpius δὲν εἶναι συχνό⁶⁰. Τὸ ἕδιο ἴσχύει καὶ γιὰ τὸν ἐκ Μακεδονίας προερχόμενος στρατιῶτες τοῦ ρωμαϊκοῦ στρατοῦ⁶¹. Εἶναι γνωστοὶ ἐπίσης ὁ ἀνθύπατος τῆς Μακεδονίας M. Ulpius Ann[ius Q]uintianus⁶², ὁ ἄγνωστος ἥως τώρα ἀνθύπατος τῆς Μακεδονίας M. Οὐλπιος Ἰουλιανὸς⁶³ καὶ ὁ legatus pro praetore [M.] Ulpius As[tius]⁶⁴. Τὸ cognomen Longinus⁶⁵ μαρτυρεῖται πιὸ συχνὰ στὴν

Integrationspolitik. Die römischen Militärdiplome als historische Quelle, Köln-Wien 1986, 375 κέ., καὶ G. Alföldy, «Die Truppenkommandeure in den Militärdiplomen» στὸ: W. Eck-H. Wolff (Hrsg.), *Heer und Integrationspolitik*, 389 κέ.

60. A. Tataki, «The nomina of Macedonia», στὸ: A.D. Rizakis (Ed.), *Roman Onomastics in the Greek East*, 107: 243 Iulii, 40 Ulpii. F. Papazoglou, *ZA* 40 (1990) 117: στοὺς Φιλίππους 17 Ἰούλιοι, 6 Οὐλπιοι.

61. Th. Chr. Sarikakis, «Des soldats macédoniens dans l'armée romaine», *Ἀρχαία Μακεδονία* 2 (1977), ἀρ. 131-150: Ἰούλιοι ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκη, Βέροια, Πελαγονία, Ἡράκλεια Σιντική, Ἀρέθουσα, Φιλίππους, Στρόβους, Δόβηρο, Ἡράκλεια (Λυγκηστίς ?), Κοινόν Δοστωναίων. Αὐτ. σ. 458, ἀρ. 217 (Λυχνιδός ?)· αὐτ. σ. 458, ἀρ. 218 (Scupi): M. Ulpius. Ἄλλὰ ἡ ρωμαϊκὴ ἀποικία Scupi (Σκούποι) ἀπὸ τὴν ἰδρυσή της δὲν ἀνήκε στὴν ἐπαρχία Μακεδονία: βλ. F. Papazoglou, «Quelques aspects de l'histoire de la province de Macédoine», στὸ: *ANRW* II 7.1, Berlin-New York 1979, 347, σημ. 201.

62. W. Eck, «Ulpius», *RE Suppl.* XIV (1974) 935, ἀρ. 24. Θ. Χ. Σαρικάκης, *Ρωμαῖοι ἄρχοντες τῆς ἐπαρχίας Μακεδονίας. Μέρος B:* Ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου μέχρι τοῦ Διοκλητιανοῦ (27 π.Χ.-284 μ.Χ.), Θεσσαλονίκη 1977, 119-120 (3. αἱ. μ.Χ.). A. Aichinger, «Die Reichsbeamten der römischen Macedonia der Prinzipatsepoche», *Archeologiski Vestnik* 30 (1979) 639, ἀρ. 35 (2. ἥμισυ 2. αἱ. -1. ἥμισυ 3. αἱ. μ.Χ.). L. Petersen, «Zur Verwaltung der Provinz Macedonia unter Trajan und Hadrian», στὸ: *Actes du 1er Congrès International des Études Balkaniques et sud-est Eureopeennes*, Sofia 1969, 157: ‘Ο M. Ulpius Annius Quintianus ἦταν ἀπόγονος ἐνὸς προσώπου τὸ ὅποιο εἶχε λάβει τὸ ρωμαϊκὸ πολιτικὸ δικαιώματα ἐπὶ ἀνθυπάτου τῆς Μακεδονίας τὸ 114 μ.Χ. Q. Annius Maximus. Γιὰ τὸν ἀνθύπατο τῆς Ἀχαΐας M. Ulpius ... βλ. E. Groag, *Die römischen Reichsbeamten von Achaea bis auf Diokletian* (Akademie der Wissenschaften in Wien. Schriften der Balkankommision. Antiquarische Abteilung IX), Wien und Leipzig 1939 (repr. 1976), 79 (τέλος 2.-ἀρχὴ 3. αἱ. μ.Χ.).

63. Π. Ἀδάμ-Βελένη-Ηλ. Σβέροκος, «M. Οὐλπιος Ἰουλιανὸς ἀνθύπατος τῆς Μακεδονίας», ὑπὸ δημιούρευση: *Πρακτικὰ τοῦ Β' Πανελλήνιου Συνεδρίου Ἐπιγραφικῆς*.

64. W. Eck, *RE Suppl.* XIV, 936, ἀρ. 27. Θ. Χ. Σαρικάκης, *Ρωμαῖοι ἄρχοντες*, 151

Μακεδονία. Ταυτιζόμενα πρόσωπα μὲ τὸ cognomen Longinus εἶναι κυρίως πρόσωπα γνωστά ἀπὸ τὴν ὑπηρεσία τους στὸν ρωμαϊκὸ στρατό⁶⁶. Ἄλλὰ ὁ συνδυασμὸς τῶν ὀνομάτων γένους Iulius, Ulpius μὲ τὸ cognomen Longinus εἶναι ἔξαιρετικὰ σπάνιος. Δὲν μαρτυρεῖται κανεὶς Οὐλπιος Λονγεῖνος, ἐνῶ εἶναι γνωστὸς ἔνας μόνον Ἰούλιος Λονγεῖνος, ὁ βετεράνος τῆς λεγεωνος ὁ γδόνης Αὐγούστιης ἀπὸ τὴν ρωμαϊκὴ ἀποικία τῶν Φιλίππων⁶⁷.

Τὸ praenomen Marcus καὶ τὸ nomen Ulpius κανονικὰ ἀνάγουν τὴν ἀπόκτηση τοῦ ρωμαϊκοῦ πολιτικοῦ δικαιώματος στὸν Τραϊανό. Ἄλλὰ ὁ τιμώμενος φέρει καὶ τὸ nomen Iulius καὶ μάλιστα στὴν πρώτη θέση. Πολυώνυμοι μὲ δύο αὐτοκρατορικὰ nomina συγκριτικὰ δὲν εἶναι σύνηθες φαινόμενο⁶⁸. Ἐκτὸς αὐτοῦ, γιὰ νὰ ἔξηγηθεῖ αὐτὴ ἡ συσσώρευση, πρέπει νὰ ὑπάρχουν πρόσθετες πληροφορίες. Γι’ αὐτὸν τὸν λόγο οἱ περισσότερες περιπτώσεις

(μετὰ τὸ 183 μ.Χ.), A. Aichinger, *Archeoloski Vestnik* 30 (1979) πίν. σελ. 668, ἀρ. 9 (ἴσως μετὰ τὸ 183 μ.Χ.).

65. Βλ. γιὰ τὸ cognomen Longinus I. Kajanto, *The Latin Cognomina* (Societas Scientiarum Fennica. Commentationes Humanarum Litterarum XXXVI 2), Helsinki 1965 (repr. Roma 1982), 231. H. Solin, «Die innere Chronologie des römischen Cognomens», στὸ: *L'Onomastique Latine* (1977) 123. Βλ. ἐπίσης PIR² L 335 κέ.

66. Ἀπὸ τὴν Ἡράκλεια Σιντικὴ ὁ ἵπτεὺς C. Cornelius Longinus (Th. Chr. Sarikakis, Ἀρχαία Μακεδονία 2 (1977) σ. 448, ἀρ. 104. F. Papazoglou, ANRW II 7. 1, 343/4) καὶ ὁ στρατιώτης C. Valerius Longinus (F. Papazoglou, ANRW II 7. 1, 345). Ἀπὸ τοὺς Στόβους ὁ στρατιώτης C. Val. Longinus (F. Papazoglou, ANRW II 7. 1, 346 μὲ σημ. 197) καὶ ὁ veteranus ex praetorio L. Dexsius Longinus (Th. Chr. Sarikakis, Ἀρχαία Μακεδονία 2 (1977) σ. 449, ἀρ. 108). Ἀπὸ τοὺς Στόβους εἶναι γνωστὸς καὶ ἔνας αὐτοκρατορικὸς ἀπελεύθερος, ὁ T(itus) Fl(avius) Longin(u)s, augustalis: F. Papazoglou, «Dédicaces Deo Caesari de Stobi», ZPE 82 (1990) 217, ἀρ. 3.

67. CIL IX 4684: C. Iulius Longinus C. f. Vol. Phil. veteranus leg. VIII Aug. deductus ab divo Augusto Vespasiano Quirin(a) Raete. Th. Chr. Sarikakis, Ἀρχαία Μακεδονία 2 (1977) σ. 451, ἀρ. 137. F. Papazoglou, ANRW II 7.1, 344: ‘Ο C. Iulius Longinus στρατολογήθηκε στὴν legio VIII Augusta, ὅταν ἡ λεγεὼν αὐτὴ συμμετεῖχε στὸν στρατὸ τῆς Μοισίας, μεταξὺ 45-69. Βλ. ἐπίσης τὸν βετεράνο C. Iul(ius) (Longinus) τῆς leg. VI Clodiae ἀπὸ τὴν ρωμαϊκὴ ἀποικία Scupi: Th. Chr. Sarikakis, Ἀρχαία Μακεδονία 2 (1977) σ. 451, ἀρ. 138.

68. Γιὰ διπλᾶ αὐτοκρατορικὰ gentilicia στὶς ἐπιγραφές τῆς Θεσσαλονίκης βλ. Δ. Σαμσάρης, «Ἀτομικές χορηγήσεις τῆς ρωμαϊκῆς πολιτείας (civitas romana) καὶ ἡ διάδοσή της στὴν ρωμαϊκὴ ἐπαρχία Μακεδονία. I. Ἡ περιπτωση τῆς Θεσσαλονίκης, πρωτεύουσας τῆς ἐπαρχίας», *Μακεδονικὰ* 26 (1987-1988) 318/19, 327/28, 332. Γιὰ τὴν M. Ασία βλ. B. Holtheide, *Römische Bürgerrechtpolitik und römische Neubürger in der Provinz Asia* (Hochschulsammlung Philologie, Geschichte Band 5) Freiburg 1983, 121-122.

πολυωνύμων μὲ δύο αὐτοκρατορικὰ ὄνόματα γένους δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔρμηνενθοῦν. "Ἐτοι στὴν συγκεκριμένη περίπτωση στηριζόμαστε στὴν σύζευξη τῶν δύο ὄνομάτων γένους, στὴν ἀκολουθία τους καὶ στὰ παράλληλα παραδείγματα. Τρεῖς ὑποθέσεις εἶναι δυνατές, δηλαδὴ διτὶ ὁ Μᾶρκος Ἰούλιος Οὐλπιος Λονγεῖνος α) ἔλαβε τὸ ωμαϊκὸ πολιτικὸ δικαίωμα ἐπὶ Τραϊανοῦ, β) ἡταν ἡδη Ρωμαῖος πολίτης ἐπὶ Τραϊανοῦ, καὶ γ) ἡταν ἀπόγονος ἐνὸς προσώπου τὸ διποῖο εἶχε λάβει τὸ ωμαϊκὸ πολιτικὸ δικαίωμα ἐπὶ Τραϊανοῦ.

α) Δὲν εἶναι πιθανὸ διτὶ ὁ τιμώμενος ἔγινε Ρωμαῖος πολίτης ἐπὶ Τραϊανοῦ. Πρόσωπα μὲ αὐτοκρατορικὰ ὄνόματα γένους ὅφειλαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ ωμαϊκὸ πολιτικὸ δικαίωμα στὴν διαμεσολάβηση Ρωμαίων ἀξιωματούχων, ἐκτὸς ἀπὸ εἰδικές περιπτώσεις, ὅπως στρατιῶτες *peregrini* ὡς πρόστιμο τὴν προέλευση⁶⁹. Στὴν πρώτη περίπτωση, νέοι πολίτες προσέθεταν στὸ πομεν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τὸ πομεν τοῦ Ρωμαίου ἀξιωματούχου· ἀλλὰ στὶς περιπτώσεις αὐτὲς τὸ πομεν τοῦ Ρωμαίου ἀξιωματούχου ἀκολουθεῖ μετὰ τὸ πομεν τοῦ αὐτοκράτορος⁷⁰. Ἡ σειρὰ τῶν ὄνομάτων γένους τοῦ τιμώμενου δείχνει διτὶ τὸ πομεν *Iulius* δὲν προέρχεται ἀπὸ κάποιον Ρωμαῖο ἀξιωματούχο. Στὴν δεύτερη περίπτωση ἀνήκουν *peregrini*, οἱ διποῖοι ἔλαβαν τὸ ωμαϊκὸ πολιτικὸ δικαίωμα λόγω εὐδόκιμης ὑπηρεσίας στὸν ἐπικουρικὸ στρατὸ κατὰ τοὺς πολέμους τοῦ Τραϊανοῦ στὴν Δακία. Τέτοιες εἶναι οἱ περιπτώσεις τεσσάρων *M. Ulpii*, οἱ διποῖοι ἔλαβαν τὸ ωμαϊκὸ πολιτικὸ δικαίωμα τὸ 106 μ.Χ. πρὸιν συμπληρώσουν τὸ ἐλάχιστο ὅριο ὑπηρεσίας, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ διπλώματά τους⁷¹. Αὐτοὶ ὅμως δὲν φέρουν, εὐλόγως, δεύτερο πομεν καὶ δὴ αὐτοκρατορικό. Καὶ γενικότερα στρατιῶτες μὲ τὸ ὄνομα *M. Ulpius* δὲν φέ-

69. O. Salomies, «*Amtsträger und römisches Bürgerrecht*», στὸ: W. Eck (Hrsg.), *Prosopographie und Sozialgeschichte. Studien zur Methodik und Erkennbarkeit der kaiserzeitlichen Prosopographie*, Köln-Wien-Weimar 1993, 138.

70. O. Salomies, «*Amtsträger und römisches Bürgerrecht*», στὸ: W. Eck (Hrsg.), *Prosopographie und Sozialgeschichte*, 138, μὲ τὰ ἔξῆς παραδείγματα: *M. Ulpius Carminius Claudianus*, *M. Ulpius Pomponius Valens*.

71. Βλ. γ' αὐτὰ τὰ πρόσωπα V. A. Maxfield, «*Systems of Reward in Relation to Military Diplomas*», στὸ: W. Eck-H. Wolff (Hrsg.), *Heer und Integrationspolitik*, 38-39. Mócsy, «*Die Namen der Diplomempfänger*», στὸ: W. Eck-H. Wolff (Hrsg.), *Heer und Integrationspolitik*, 453, ὁ διποῖος ἐπισημαίνει διτὶ τὸ gentilicium τοῦ ἔκαστοτε αὐτοκράτορος ἐμφανίζεται στοὺς ἀποδέκτες τῶν διπλωμάτων μόνον τότε, ὅταν πρόκειται γιὰ μία εἰδικὴ ἀπονομὴ τοῦ πολιτικοῦ δικαιώματος, ἡ διποία προηγεῖται τῆς ἔκδοσης τοῦ διπλώματος, ὅπως οἱ τέσσερις ἀναφερθέντες *M. Ulpii* στὴν Δακία καὶ ὅτι τὰ αὐτοκρατορικὰ gentilicia εἶναι σχετικὰ σπάνια στοὺς ἀποδέκτες διπλωμάτων ἐπικουρικῶν στρατευμάτων.

ρουν δεύτερο αὐτοκρατορικὸ δόνομα γένους⁷². Ὁ Μᾶρκος Ἰούλιος Οὐλπιος Λονγεῖνος δὲν ἀνήκει σ' αὐτὴν τὴν κατηγορία.

β) Εἶναι πιθανὸν ὅτι ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Τραϊανοῦ ὁ Μᾶρκος Ἰούλιος Οὐλπιος Λονγεῖνος ἦταν ἥδη Ρωμαῖος πολίτης, ἔνας Ἰούλιος κατὰ τὸ δόνομα τῆς οἰκογενείας του, ὁ ὄποιος προσέθεσε καὶ τὸ δόνομα τοῦ Τραϊανοῦ, ὅπως δείχνει ἡ ἀναγραφὴ τοῦ ὀνόματος Οὐλπιος στὴν δεύτερη θέση καὶ τὰ παράλληλα παραδείγματα. Ἡ πράξη αὐτὴ ἵσως ἐξέφραζε τὴν ἀφοσίωση ἥ κάποιου εἴδους σχέση τοῦ τιμωμένου πρὸς τὸν Τραϊανό⁷³. Σ' αὐτὴν τὴν περίπτωση ἡ ὠριμότητα τοῦ Μάρκου Ἰουλίου Οὐλπίου Λονγείνου συμπίπτει μὲ τὴν διάρκεια βασιλείας τοῦ Τραϊανοῦ.

γ) Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποκλεισθεῖ ἡ πιθανότητα ὅτι ὁ Μᾶρκος Ἰούλιος Οὐλπιος Λονγεῖνος ἦταν ἀπόγονος ἐνὸς προσώπου τὸ ὄποιο εἶχε λάβει τὸ ρωμαϊκὸ πολιτικὸ δικαιώμα ἐπὶ Τραϊανοῦ. Τὸ nomen Iulius εἶναι δυνατὸν νὰ ἦταν τὸ δόνομα γένους τῆς μητέρας του. Γενικὰ σὲ πολυάνυνμους τοῦ τύπου P - N - N - C, στοὺς ὄποιους ἀνήκει καὶ ὁ τιμώμενος, συνήθως τὰ πομίνα δὲν εἶναι αὐτοκρατορικὰ ἥ δὲν εἶναι καὶ τὰ δύο αὐτοκρατορικά. Ἡ δόνοματοθεσία αὐτοῦ τοῦ τύπου βρίσκεται (έκτὸς ἀπὸ τὶς νίοθεσίες) στὶς περιπτώσεις στὶς ὄποιες τὸ ἔνα ἀπὸ τὰ δύο πομίνα εἶναι αὐτὸ τῆς μητέρας. Κατὰ κανόνα τὸ nomen τῆς μητέρας στοὺς ἄνδρες ἀκολουθεῖ μετὰ ἀπὸ αὐτὸ τοῦ πατέρα, ὑπάρχουν ὅμως καὶ περιπτώσεις στὶς ὄποιες προηγεῖται⁷⁴. Ἐκτὸς αὐτοῦ ὁρισμένα παράλληλα εἶναι δυνατὸν νὰ στηρίξουν τὴν ὑπόθεση ὅτι τὸ δόνομα τοῦ τιμωμένου ἦταν Οὐλπιος καὶ ὅτι τὸ δόνομα Ἰούλιος προερχόταν πιθανῶς ἀπὸ

72. Π.χ. ὁ βετεράνος M. Ulpianus Melei f. Longinus: M. Hainzmann, «Die sogenannten Neubürger der ersten Generation in Noricum. Zum Namenstypus Ti. Iulius Adgelei f. Buccio», *Tyche* 2 (1987) πίν. σελ. 32, ἀρ. 21. Ἡ ὁ βετεράνος ἀπὸ τὴν Τόπου M. Ulpianus Longinus: *ILS* 7185.

73. Βλ. γιὰ τὸν M. Ulpianus Pupienus Maximus W. Eck, *RE Suppl. XIV* (1974) 940, ἀρ. 47, τὸ δεύτερο gentilicium τοῦ ὄποιου ἐξηγεῖται λόγῳ κάποιου εἴδους συγγένειας μὲ τὸν ὅμώνυμο αὐτοκράτορα. Βλ. ἐπίσης B. Holtheide, *Römische Bürgerrechispolitik*, 122, γιὰ τὸν στρατηγὸ ἀπὸ τὴν Πέργαμο T. Ἰούλιο Τατιανό, ὁ ὄποιος ὡς ἔνδειξῃ νομιμοφροσύνης πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀδριανὸ ἔλαβε κατὰ τὴν διάρκεια τῆς βασιλείας τοῦ Ἀδριανοῦ τὸ nomen Aelius καὶ ἐμφανίζεται ὡς T. Ἰούλιος Αἴλιος Τατιανός. «Ἐνα ἀλλο παράδειγμα εἶναι ὁ C. Iulius Septimius Castinus (*PIR² I* 566), συγκλητικὸς ἐπὶ Σεπτιμίου Σεβήρου, ἐπομένως Ἰούλιος ὡς πρὸς τὴν προέλευσή του. Γιὰ τὴν ὑπόδειξη αὐτοῦ τοῦ παραδείγματος εὐχαριστῶ τὸν καθηγητὴ Ρωμαϊκῆς Ἰστορίας τοῦ Πανεπιστημίου Χαϊδελβέργης κ. Géza Alföldy.

74. Βλ. O. Salomies, *Adoptive and Polyonymous Nomenclature in the Roman Empire* (Societas Scientiarum Fennica. *Commentationes Humanarum Litterarum* 97), Helsinki 1992, 61 κέ., 63 κέ., 67 κέ., 73 κέ.

τὴν μητέρα του⁷⁵. Σ' αὐτὴν τὴν περίπτωση ἡ βασιλεία τοῦ Τραϊανοῦ εἶναι ἀσφαλῶς *Terminus post quem* γιὰ τὴν ζωὴν καὶ τὴν δράση τοῦ Μάρκου Ἰουλίου Οὐλπίου Λονγείνου.

Ἡ ἐπιλογὴ μεταξὺ τῶν πιθανοτήτων (β) καὶ (γ), ἡ ὁποία θὰ συνεπαγόταν ἀκριβέστερη χρονολόγηση τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τῆς δράσης τοῦ τιμιωμένου προσώπου, εἶναι ἀδύνατη χωρὶς προσωπογραφικὰ στοιχεῖα. Πρὸς τὸ παρὸν οἱ πιθανότητες (β) καὶ (γ) συνάδουν μὲ τὴν χρονολόγηση μὲ βάση τὴν γραφὴ γενικὰ στὸν 2. αἰ. μ.Χ.

Στ. 7: ἐπιμεληθέντος.

Δὲν ἀναφέρεται σὲ ὅλες τὶς τιμητικὲς ἐπιγραφὲς τὸ πρόσωπο στὸ ὄποιο εἴχε ἀνατεθεῖ ἡ ἐπιμέλεια τοῦ μνημείου. "Οταν δημως ἀναφέρεται, ἀκολουθεῖ μετὰ τὴν ἀπόλυτη μετοχὴν ἐπιμεληθέντος τὸ ὄνομα τοῦ προσώπου σὲ γενικὴ πτώση⁷⁶. Στὴν συγκεκριμένη περίπτωση ἡ ἐπιγραφὴ δὲν συνεχίζεται. Ὁ λόγος γιὰ τὸν ὄποιον δὲν ἀκολουθεῖ ὄνομα προσώπου μετὰ τὴν μετοχὴν δὲν εἶναι γνωστός. Κατὰ πᾶσα πιθανότητα ἡ ἀπονομία τοῦ ὄνοματος προσώπου μετὰ τὴν μετοχὴν εἶναι τυχαία⁷⁷.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Χρυσούλα Βεληγιάννη

75. Ὁ M. Iulius Ulpius M. f. Velina Cleopater (*ILS 7365*), ὁ ὄποιος μαρτυρεῖται τὸ ἔτος 203 μ.Χ., ἡταν πατέρας τῶν ἵππεων M. Claudius Ulpius Cleopater καὶ M. Claudius Ulpius Sabinus. Εἶναι προφανὲς ὅτι τὸ ὄνομα γένους αὐτῶν τῶν προσώπων ἡταν Ulpius, ἐνῶ τὸ διαφορετικὸ δεύτερο ὄνομα τοῦ πατέρα καὶ τῶν νιῶν του πρέπει νὰ προερχόταν ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῆς μητέρας τους. Γιὰ τὴν ὑπόδειξη αὐτῶν τῶν παραλλήλων εὐχαριστῶ τὸν καθηγητὴν G. Alföldy.

76. Π.χ. Δήμιτσας 811 (Σέρραι· τιμητικὴ ἐπιγραφὴ τῶν νέων γιὰ τὸν Τι. Κλαύδιο Διογένη. Βλ. F. Papazoglou, *Villes de Macédoine*, 379: δεύτερο ἥμισυ 1. αἰ. μ.Χ.), στ. 11: ἐπιμεληθέντος *Κασσάνδρου τοῦ Κασσάνδρου*.

77. Βλ. π.χ. *SEG XIV* 136 (Αθήνα: τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν Κοῖντο Λυτάτιο, δεύτερο ἥμισυ 1. αἰ. π.Χ.: Ὁ δῆμος Κοῖντον Λυτάτιον Κοῖντ vacat vacat. *SEG XVI* 258a (Ἄργος: τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν Γν. Πομπίγο Διόδοτο, 2. αἰ. μ.Χ.), στ. 6-7: ἐπὶ ἀγωνοθέτου Τιβ. Κλαυδίη vacat (ἀντιθέτως εἶναι πλήρη τὰ ὄνόματα τῶν ἀγωνοθέτων στὶς δύο ἄλλες παραπλεύρως στὴν ἔδια πέτρᾳ γραμμένες τιμητικὲς ἐπιγραφές). *SEG XIX* 761 (Πισιδία: τιμητικὴ ἐπιγραφὴ γιὰ τὸν Καρακάλλα. ἀρχὲς 3. αἰ. μ.Χ.), στ. 9-12: ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος ἐπὶ ἀρχόντων τῶν πε vacat.

ZUSAMMENFASSUNG

DER TERMINUS ΑΠΟΠΟΛΙΤΗΣ IN EINER NEUEN EHRENINSCHRIFT AUS OST-MAKEDONIEN

Archäologisches Museum von Serrai, Inv. Nr. Λ172. Diese neue Inschrift stammt aus der antiken Siedlung, welche auf dem Hügel Paliochori an der südwestlichen Grenze des heutigen Dorfes Berge liegt. Die archäologischen Funde weisen auf die Existenz einer bedeutenden, doch noch nicht identifizierten antiken Stadt hin. Bezüglich der Datierung der Inschrift ergibt sich aus dem zweiten gentilicium des Geehrten als Terminus ad bzw. post quem die Regierungszeit des Kaisers Trajan. Eine nähere Datierung ist nicht möglich, weil der Geehrte unbekannt ist. Der Schrift nach gehört die Inschrift in das 2. Jh. n.Chr.

Z. 1: Die *Apopoleiten*.

Die Bezeichnung der Ehrenden als *apopoleitai* (Z.1) ist ein epigraphisches hapax. Das von Polydeukes zitierte und auf Theopompos zurückgehende Wort *apololites* bedeutet eine Person ohne Bürgerrecht. Bei ähnlichen Wortbildungen mit der Präposition *apo* als erstes Glied und mit einem Substantiv Maskulin als zweites Glied stellt die Präposition die Negation des Inhalts des zweiten Gliedes dar. Ferner kommt das selten bezeugte Wort *apololites* dem Sinn nach den Wörtern *apololis* und dem viel öfter bezeugten *apolis* gleich. Interessanterweise ersetzt das Wort *apolis* in der *Digesta* an zwei Stellen des Ulpianus und des Marcius einen zwar unbekannten lateinischen Ausdruck, doch ergibt sich aus dem Kontext dieser Stellen, dass *apolis* eine freie Person ohne *civitas*, also ohne römisches oder lokales Bürgerrecht bezeichnet. So scheinen die *apopoleitai* eine geschlossene Gruppe von freien Personen ohne Bürgerrecht gewesen zu sein. Ihre Bezeichnung als *apopoleitai* impliziert ihre Gegenüberstellung zu den Bürgern einer bestimmten Stadt. Ihrer Bezeichnung nach gehören sie aber nicht zu den bekannten Kategorien der *paroikoi*, *metoikoi* oder *apeleutheroi*. Eher sind die *apopoleitai* als die abhängige Bevölkerung wohl nicht griechischer Herkunft einer kleinen Agrarsiedlung im Territorium einer griechischen Stadt zu verstehen.

Z. 2: Die Abkürzung (die Buchstaben Alpha und Sigma).

Aus bestimmten Gründen dürfen die Buchstaben Alpha und Sigma weder als eine Datumszahl verstanden, noch auf den Geehrten bezogen werden.

Eher stellen sie eine Ergänzung zu den *apopoleitai* dar. Als Abkürzung eines Eigenschaftswortes finden diese Buchstaben keine Parallele und infolgedessen können sie auch nicht aufgelöst werden. Am wahrscheinlichsten geben die Buchstaben Alpha und Sigma die Zahl (201) der *apopoleitai* wider.

Z. 2-4: Der Geehrte.

Marcus Iulius Upius Longinus ist sonst unbekannt. Der Reihenfolge seiner nomina und den Parallelen nach ist auszuschliessen, dass er das römische Bürgerrecht erst unter Trajan erworben hatte. Es bleiben zwei Möglichkeiten offen: Es war schon unter Trajan römischer Bürger, ein Iulius nach dem Namen seiner Familie, und aus unbestimmten Gründen hatte er auch noch den Namen des regierenden Kaisers genommen. Möglicherweise war er aber Nachfahre einer Person, welche das römische Bürgerrecht unter Trajan erwarb, und vielleicht hatte er den Namen Iulius von seiner Mutter.

Z. 7: Das Partizip.

Die Inschrift bricht nach dem Partizip ab und der als Subjekt des Partizips zu erwartende Personenname fehlt. Ähnliche Fälle lassen sich auch in anderen Inschriften beobachten, wobei nicht zu ermitteln ist, aus welchem Grund der Text nicht zu Ende geschrieben wurde.

Χρ. Βεληγιάννη, Είν. 1